



Verkenning Regie op Studiedata door Studenten

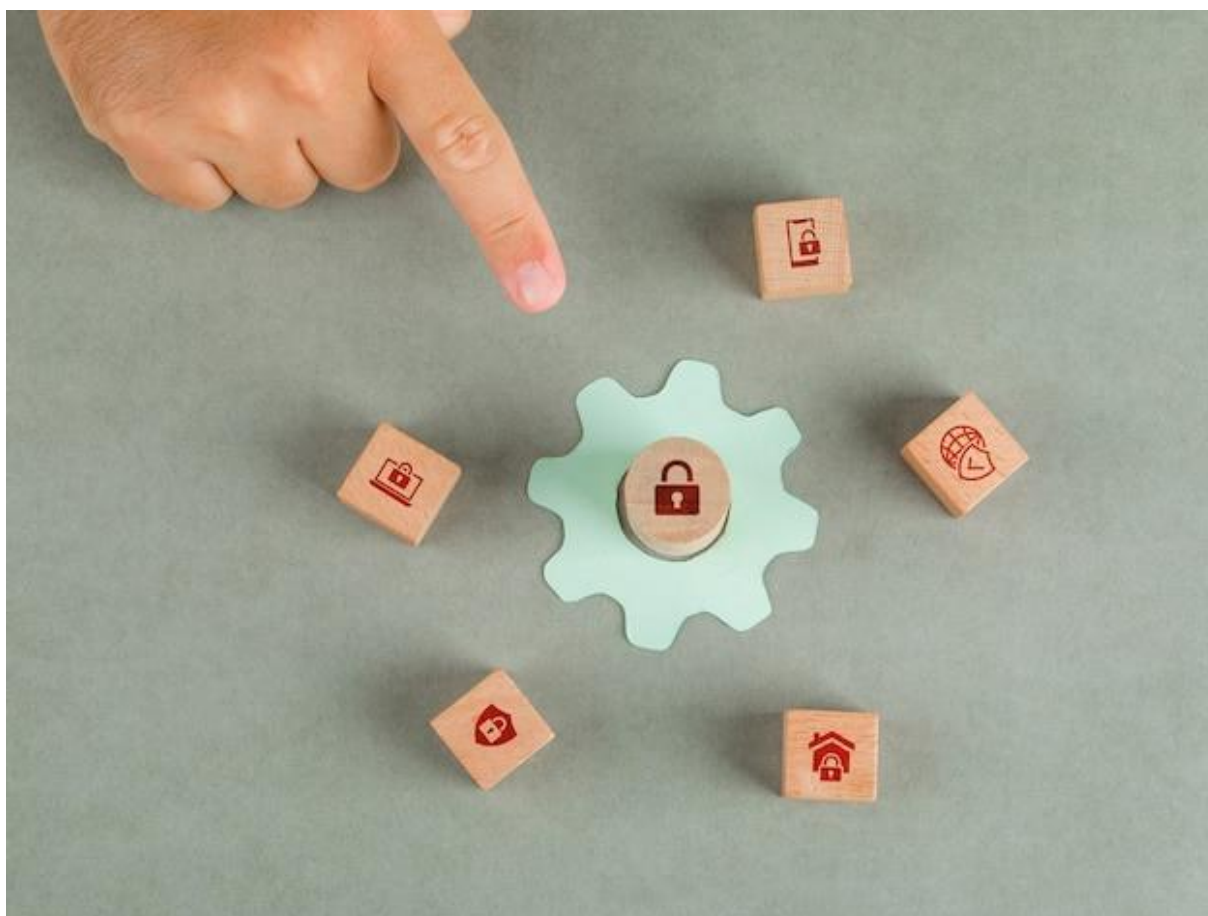


image: Freepik.com

Deze verkenning is uitgevoerd in opdracht van
Doorpakken op Digitalisering en SURF

Verkenning regie op studiedata door studenten

Auteurs

dr. Max Kemman, Guido de Moor MSc, Max Boiten MSc, ir. Tommy van der Vorst

Opdrachtgevers

Doorpakken op Digitalisering & SURF. In het vervolg (NPuls) wordt bekeken wat we met de uitkomsten van deze verkenning zullen gaan doen. Voor vragen, neem contact op met JaapJan Vroom of Germaine Poot.

Publicatienummer

2022.065.2243

Datum van publicatie

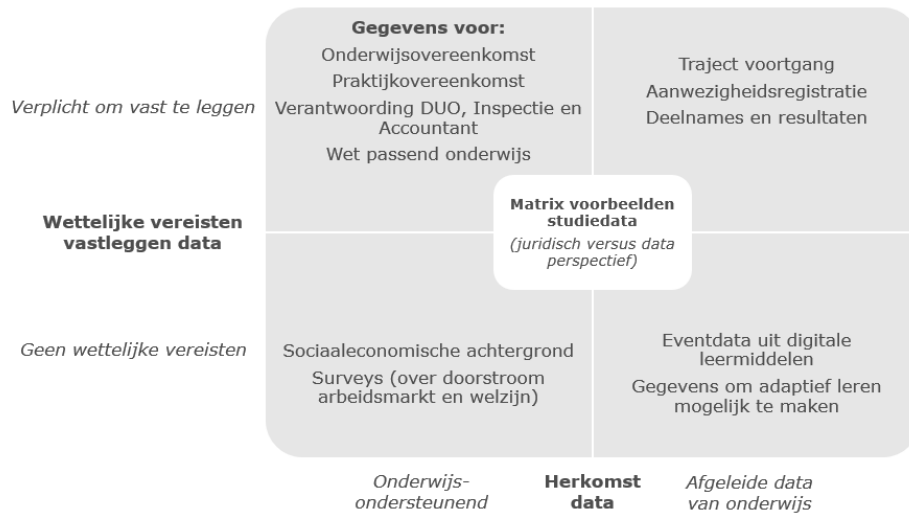
december 2022

Inhoudsopgave

Samenvatting	3
1 Introductie.....	5
1.1 Achtergrond en aanleiding van de verkenning	5
1.2 Doelstelling	5
1.3 Onderzoeksvragen	6
1.4 Onderzoeksmethode	7
1.5 Leeswijzer	7
2 Waarom regie op studiedata	8
2.1 Wat verstaan we onder studiedata	8
2.2 De juridische vereisten: AVG	9
2.3 De publieke waarden: digitale geletterdheid	14
2.4 De businesscase: analytische mogelijkheden	15
2.5 Hoe regie op studiedata te faciliteren	15
3 Hoe faciliteert een infrastructuur regie op studiedata.....	18
3.1 Wat faciliteert een infrastructuur	18
3.2 Generieke en onderscheidende aspecten van mbo, hbo en wo	19
3.3 Randvoorwaarden aan implementatie	20
3.4 Mate van centralisatie	22
4 Hoe te komen tot een infrastructuur	33
4.1 Op orde brengen van de basis	33
4.2 Aansluiting op andere initiatieven	34
4.3 Verbreding van de systemen gebruikt in de pilot Studentmobiliteit.....	37
5 Conclusies en aandachtspunten	39
5.1 Conclusies	39
5.2 Aandachtspunten	41
Bijlage 1. Overzicht interviewrespondenten	42

Samenvatting

In opdracht van Doorpakken op digitalisering en SURF heeft Dialogic een verkenning uitgevoerd naar de mogelijkheden, randvoorwaarden en mogelijke partners voor een **infrastructuur voor regie op studiedata**. Onderwijsinstellingen en dienstenleveranciers verzamelen veel gegevens over studenten. Deze gegevens omvatten een breed scala aan gestructureerde en ongestructureerde data die ontstaan door het geven van onderwijs, zoals gegevens uit (digitale) leermaterialen, maar ook uit processen die onderwijs mogelijk maken zoals administratieve gegevens, onderwijsbeoordelingen en instroom- en doorstroomgegevens.



Schematisch overzicht met voorbeelden van persoonsgegevens die onderwijsinstellingen kunnen verzamelen over studenten. In deze verkenning beschouwen we alle vlakken relevant voor studiedata.

De **AVG** biedt studenten in principe bepaalde rechten ten aanzien van hun studiedata, maar deze wettelijke kaders bieden geen harde garanties dat de inzet van studiedata altijd strookt met ethische kaders. Meer regie op deze data vanuit de student is daarom wenselijk, wat betekent dat de student **inzicht en controle heeft** over de verwerking van persoonsgegevens binnen het onderwijsproces. Een infrastructuur biedt mogelijk uitkomst om een **praktisch bruikbare mogelijkheid** tot regie op deze data te faciliteren. Dit zou ook voor onderwijsinstellingen van toegevoegde waarde zijn, omdat een instelling hiermee een sterkere positie heeft om verantwoord gebruik te maken van persoonsgegevens in verbetering van het onderwijsproces. Ook marktpartijen kunnen profiteren van een infrastructuur, omdat het een generieke oplossing biedt voor het tot stand brengen van regie.

We concluderen dat een infrastructuur de **registratie en uitwisseling van de grondslag en toestemming** voor gebruiksdoeleinden van studiedata kan faciliteren. Het is daarbij de vraag of een infrastructuur moet worden ontworpen vanuit een vraagbehoefte of een aanbodbehoefte. De vraagbehoefte vanuit studenten lijkt beperkt, maar onderwijsinstellingen zouden het initiatief kunnen tonen om aanbod te creëren op onderwerpen die zij maatschappelijk van belang achten, zoals digitale geletterdheid.

We zien voldoende mogelijkheden voor standaardisatie van grondslagen en toestemmingen om een generieke infrastructuur voor het mbo, hbo en wo mogelijk te maken. Voor de technische implementatie van een infrastructuur is een belangrijke afweging de mate van centrale registratie van grondslagen en toestemming. We onderscheiden hierin drie niveaus:

- **Scenario 1: regie bij de databron** (volledig decentraal). In dit scenario kan een student inloggen in systemen van de onderwijsinstelling en leveranciers en per systeem

inzien welke data met welk doel wordt geregistreerd en welke toestemmingen een student kan verlenen. Dit scenario leidt in onze optiek tot situaties waarin verschillende leveranciers op diverse wijzen toestemming vragen in een variatie aan interfaces en formuleringen. Daarnaast is het voor een student een opgave om met al deze systemen te interacteren. We concluderen dat dit scenario dus niet wenselijk (of zelfs mogelijk) is.

- **Scenario 2: regie bij onderwijsinstellingen** (deels centraal). In dit scenario kan een student inloggen in een systeem van de onderwijsinstelling (of opleiding) waar de verschillende databronnen, doeleinden voor dataverwerking en grondslagen geregistreerd staan en waar de student al dan niet toestemming kan verlenen. De student hoeft niet zelf overzicht te houden van de dienstverleners. De grondslagen en toestemmingen kunnen op een eenduidige manier getoond worden in één user interface. De onderwijsinstelling houdt zelf ook het overzicht over de datastromen en kan deze mogelijk makkelijker inzetten voor de eigen bedrijfsvoering (bijv. voor *learning analytics*).
- **Scenario 3: regie via een landelijk systeem** (volledig centraal). In dit scenario kan een student inloggen op een landelijk portaal waar de diverse onderwijsinstellingen en databronnen, doeleinden voor dataverwerking en grondslagen geregistreerd staan en waar de student al dan niet toestemming kan verlenen. Een landelijk systeem past bij de flexibilisering van het onderwijs, maar vereist op landelijk niveau overeenstemming over terminologie en doeleinden.

De eerste stap voor onderwijsinstellingen voor het faciliteren van regie is het verschaffen van een compleet overzicht over de verwerking van studiedata, de vereiste documentatie van instellingen is echter vaak niet *up-to-date*. Het vertrekpunt voor de doorontwikkeling van regie op studiedata is daarom het **verwerkingsregister**, dit noemen we scenario 0.

De doorontwikkeling van regie op studiedata heeft de meeste kans van slagen als er voortgebouwd kan worden op lopende initiatieven binnen de onderwijssector. Belangrijke aanknopingspunten hiervoor zijn SURFeduhub en eduID in het ho en Eigen Dossier in het mbo. Het eduID-project en Eigen Dossier passen in een trend waarbij persoonsgegevens in toenemende mate decentraal bij de burger, of dit geval student, komen te liggen. Daarnaast is de student voor de regie op zijn of haar data afhankelijk van de samenwerking tussen onderwijsinstellingen en de leveranciers van systemen waarin de data van de student worden verwerkt. Zonder publiek-private samenwerking kan de regie op studiedata dus niet gewaarborgd worden. Daarom is het nodig om in samenspraak te komen tot een goede uitwerking; samenwerking in Edu-K en Edustandaard ligt daarbij voor de hand. De lopende initiatieven richten zich op de gegevens waarvoor wettelijke vereisten rondom registratie en verwerking gelden. Een volgende stap zou zich daarom kunnen richten op gegevens waarvoor deze wettelijke kaders tekort schieten, zoals gegevens voor *learning analytics*.

Voor eventuele opvolging van deze verkenning richting een infrastructuur voor regie op studiedata stellen we twee aandachtspunten vast:

1. **Houdt aandacht voor de behoeften van en meerwaarde voor het mbo, hbo en wo alsook dienstenleveranciers.** Een infrastructuur bestaat in feite uit een afsprakenstelsel van de scope en wijze van uitwisseling en een technisch systeem waarin dit wordt geïmplementeerd. Voor het afsprakenstelsel is het van belang dat de publiek-private samenwerking over alle onderwijssectoren geborgd is.
2. **Verken pilots voor uitwisseling van studiedata waarvoor geen wettelijke grondslag is voor verwerking.** Huidige initiatieven (en pilots) zijn voornamelijk gericht op use cases waarbij studiedata wordt uitgewisseld waar wettelijke grondslag is voor verwerking. Voor meer experimenten richting andere typen databronnen en andere use cases (onder meer *learning analytics*) is het van belang dat pilots expliciet worden ingericht op studiedata waarvoor geen wettelijke grondslag is voor verwerking.

1 Introductie

In opdracht van Doorpakken op digitalisering en SURF heeft Dialogic *innovatie & interactie* een verkenning uitgevoerd naar de mogelijkheden, randvoorwaarden en mogelijke partners voor een infrastructuur voor regie op studiedata. Hieronder bespreken wij eerst de achtergrond en aanleiding van de verkenning (paragraaf 1.1). Daarna behandelen we doelstelling van de verkenning (paragraaf 1.2) en de hieruit volgende onderzoeksvragen (paragraaf 1.3). Vervolgens bespreken we de onderzoeksmethode voor de verkenning (paragraaf 1.4). Tot slot bevat dit hoofdstuk een leeswijzer voor de rest van het rapport (paragraaf 1.5).

1.1 Achtergrond en aanleiding van de verkenning

Doorpakken op digitalisering heeft bij SURF de vraag gelegd om een verkenning te doen naar een infrastructuur voor regie op data. SURF heeft hierop, samen met Doorpakken op digitalisering en Kennisnet, een aanvraag uitgezet voor het uitvoeren van deze verkenning.

De Algemene verordening gegevensbescherming (AVG) biedt studenten in principe bepaalde **rechten** ten aanzien van hun eigen (persoons)gegevens (inzage, verwijdering, correctie), waaronder studiedata. Het uitoefenen van deze rechten ten aanzien van de gegevens die onderwijsinstellingen hebben, kan door een verzoek te doen aan een functionaris gegevensbescherming, maar soms zelfs via een systeem of portal. Zelfs wanneer studenten op de hoogte zijn van hun rechten en mogelijkheden ligt het echter niet voor de hand dat zij deze rechten uit zichzelf daadwerkelijk uitoefenen. Vanuit de onderwijsinstellingen speelt dat gegevens over studenten niet zomaar voor nieuwe doeleinden mogen worden gebruikt en/of gedeeld – betrokkenheid en toestemming van de betreffende student is daarbij wenselijk, maar in de praktijk complex te organiseren.

Een infrastructuur biedt mogelijk uitkomst om een **praktisch bruikbare mogelijkheid** tot regie op de eigen data te faciliteren. Via een dergelijke infrastructuur wordt de student actief geïnformeerd over de studiedata die voor/over hem of haar is verzameld en wordt daarbij een concreet handelingskader geboden. Voor onderwijsinstellingen biedt een infrastructuur overzicht over beschikbare gegevens en faciliteert het de toegestane vormen van gebruik en uitwisseling daarvan. Ook marktpartijen zoals uitgeverijen of leveranciers van online leer-materialen kunnen profiteren van een infrastructuur, omdat het een generieke oplossing biedt voor het tot stand brengen van regie. Hiermee kan voorkomen worden dat er een veelvoud aan manieren of koppelingen moet worden opgezet om de wettelijk vereiste regie op (studie)data te faciliteren.

1.2 Doelstelling

Voordat kan worden besloten of een dergelijke infrastructuur wenselijk is en wie er betrokken kan worden bij het ontwerp, dienen er enkele meer fundamentele vragen te worden beantwoord. Allereerst is natuurlijk de vraag om welke (soorten) gegevens het in de praktijk gaat, en op basis van welke grondslag deze (nu) worden verzameld, opgeslagen en verwerkt. Vervolgens is de vraag welke vormen van data-uitwisseling of -verwerking er wenselijk zijn en welke beperkingen daar op dit moment bij spelen. Op basis van deze inventarisatie kan worden gewerkt aan een **business case** voor een infrastructuur – een onderbouwd overzicht van de meerwaarde die de infrastructuur zou kunnen bieden. Naast een economische business case spelen ook publieke waarden om een infrastructuur als deze in te richten. Om tot een infrastructuur te komen die bij deze uitgangspunten past is het van belang deze goed in kaart te brengen. Voorbeelden van uitgangspunten zijn transparantie over verwerking van studentgegevens, bewustwording over de (waarde van) eigen data bij studenten, en het

efficiënt gebruikmaken van gegevens die door publieke instellingen zijn verzameld. Onderdeel van de verkenning is daarbij ook wat een **roadmap** zou kunnen zijn om te komen tot een gewenste infrastructuur. Hiervoor verkennen we welke lopende initiatieven relevant zijn en hoe binnen deze initiatieven mogelijk eerste stappen gezet kunnen worden tot een infrastructuur voor regie op studiedata.

1.3 Onderzoeksvragen

De verkenning kent drie hoofdvragen waarvoor onderzoeksvragen zijn geformuleerd:

Waarom regie op studiedata?

1. Welke (soorten) data worden verzameld en verwerkt over studenten, door welke partijen en in hoeverre is deze data reeds toegankelijk voor studenten?
2. Welke ideeën bestaan al voor infrastructuren voor (regie op) studiedata?
3. In hoeverre zijn data specifiek voor het mbo of generiek voor mbo en ho? Vereisen de verschillende sectoren (mbo, hbo, wo) aparte infrastructuren of is er de mogelijkheid voor een gezamenlijke infrastructuur?
4. Wat zijn de wettelijke vereisten voor verwerking van studiedata? Welke beperkingen leveren vereisten van doelbinding op?
5. Welke processen bestaan nu al voor AVG-compliance? Wat is de relatie tussen bestaande AVG-compliance processen en een infrastructuur voor regie op data?

Hoe faciliteert een infrastructuur regie op studiedata?

6. In welke mate van controle en granulariteit kunnen studenten zelf regie krijgen over hun data? Welke wettelijke vereisten zijn hierbij relevant?
7. Op welk niveau moeten studenten kunnen inzien en eventueel kunnen bepalen wie hun data mag inzien en gebruiken? Werkt dit op organisatie/instellingsniveau (de instelling mag de data gebruiken) of op persoonsniveau (een specifieke docent mag de data gebruiken)? Zijn datastromen *binnen* een instelling/organisatie hierbij ook van belang?
8. Op welk niveau zou de data inzichtelijk moeten worden gemaakt? Is dit op het niveau van systemen (alle data uit een specifiek LMS) of op het niveau van objecten en events (bijvoorbeeld de data van een specifiek tentamen)?
9. Op welke wijze moet een student toegang krijgen tot inzicht of controle over zijn of haar studiedata?
10. Wat zijn de technische vereisten voor regie op studiedata waarbij studenten kunnen interveniëren in data uitwisseling?
11. Welke meerwaarde levert een infrastructuur op voor instellingen en haar werknemers (zoals studieloopbaanbegeleiders) voor het gebruik van studiedata?

Hoe te komen tot een infrastructuur?

12. Wat is een minimum viable product dat tegemoet komt aan de doelstellingen van regie op data en meerwaarde in de praktijk biedt voor instellingen en studenten?
13. In hoeverre is medewerking van commerciële leveranciers van diensten nodig en mogelijk voor de opzet van een infrastructuur? In welke mate kunnen instellingen gezamenlijk een norm stellen?
14. Hoe wordt de infrastructuur uitgebreid en up-to-date gehouden? Welke inspanningen zijn hiervoor benodigd van onderwijsinstellingen, SURF, de MBO-raad en/of andere partijen?
15. Wie controleert of het overzicht van data in een infrastructuur compleet is? In hoeverre is dit een administratieve last?
16. Wat zijn eventuele risico's bij het opzetten van een infrastructuur voor regie op data (beveiliging, privacy, werkbaarheid voor onderwijsinstellingen, etc.)?

1.4 Onderzoeksmethode

De verkenning is kwalitatief en **iteratief** ingestoken, waarbij de studiedatastromen en de huidige regie hierover steeds beter in beeld zijn gebracht. Hierbij is niet uitgegaan van een uitputtend overzicht van alle datatypen en -stromen, maar wordt voldoende informatie opgehaald om de scope van een infrastructuur in kaart te brengen die flexibel genoeg is om nieuwe datastromen in de toekomst toe te voegen.

In totaal zijn 23 interviews waarvan de gesprekspartners zijn verwerkt in Bijlage 1 van dit rapport. Hierbij zijn gesprekken gevoerd met personen binnen onderwijsinstellingen (FG's en informatiearchitecten), alsook personen van dienstenleveranciers. Gezien studiedata veelal wordt verzameld in systemen van dienstenleveranciers is het van belang dat de publiek-private samenwerking geborgd blijft in een infrastructuur.

1.5 Leeswijzer

Dit rapport verkent een infrastructuur voor regie op studiedata volgens de drie hoofdvragen. In hoofdstuk 2 verkennen we de scope van een infrastructuur en beantwoorden we waarom regie op studiedata een onderwerp van belang is. In hoofdstuk 3 verkennen we de opzet en mock-ups van een infrastructuur en beantwoorden we hoe een infrastructuur regie op studiedata kan faciliteren. In hoofdstuk 4 verkennen we een plan voor vervolg en beantwoorden we hoe te komen tot een infrastructuur voor regie op studiedata. In hoofdstuk 5 vatten we onze conclusies samen en benoemen we enkele aandachtspunten voor eventuele opvolging van deze verkenning.

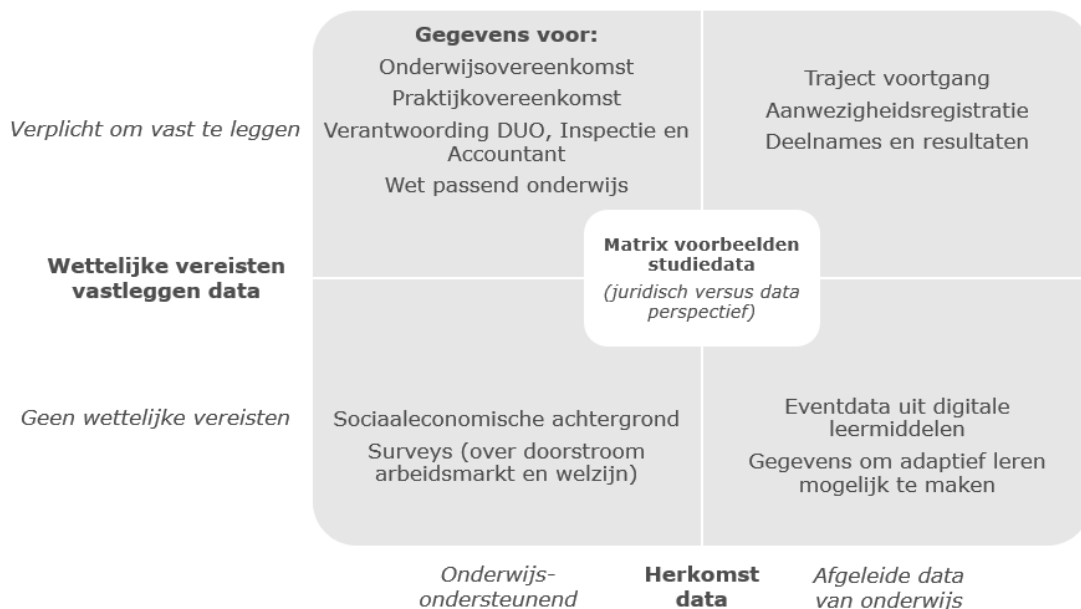
2 Waarom regie op studiedata

In dit hoofdstuk verkennen we de vraag waarom regie op studiedata van belang is. In paragraaf 2.1 bespreken we eerst wat we verstaan onder studiedata. In paragraaf 2.2 bespreken we de juridische vereisten omtrent verzamelen en verwerken van studiedata, waarbij we de AVG bespreken. In paragraaf 2.3 bespreken we de publieke waarden en principiële overwegingen voor onderwijsinstellingen om (meer dan juridisch noodzakelijk) regie te faciliteren. In paragraaf 2.4 bespreken we ook een businesscase voor regie. In paragraaf 2.5 bespreken we ten slotte hoe regie op studiedata te faciliteren.

2.1 Wat verstaan we onder studiedata

Onderwijsinstellingen en dienstenleveranciers verzamelen veel gegevens over studenten. Deze gegevens omvatten een breed scala aan **gestructureerde en ongestructureerde data** die ontstaan door het geven van onderwijs, zoals gegevens uit (digitale) leermaterialen, maar ook uit processen die onderwijs mogelijk maken zoals administratieve gegevens, onderwijsbeoordelingen en instroom- en doorstroomgegevens. De belangrijkste type systemen waarin gegevens van studenten worden verwerkt zijn studentinformatiesystemen (SIS) en learning management systemen (LMS). Een SIS is een softwaresysteem dat administratieve gegevens van een student registreert, zoals studieresultaten en inschrijfgegevens. Een LMS is een platform dat gebruikt wordt als (digitale) leeromgeving. Door de toenemende digitalisering van het onderwijs groeit het aantal mogelijkheden om gegevens uit deze systemen te verzamelen en te analyseren.

Om het nut van regie op studiedata te verkennen moeten we eerst een aantal uitsplitsingen maken binnen deze gegevens. Voordat we inzoomen op studiedata kijken we daarom eerst naar het geheel aan persoonsgegevens dat instellingen verzamelen. De matrix in Figuur 1 geeft een schematische weergave waarin de persoonsgegevens die onderwijsinstellingen kunnen verzamelen elk een plek hebben.



Figuur 1. Schematisch overzicht met voorbeelden van persoonsgegevens die onderwijsinstellingen kunnen verzamelen over studenten. Hierbij onderscheiden we de wettelijke vereisten voor het vastleggen van data en de herkomst van data. In deze verkenning beschouwen we alle vlakken relevant voor studiedata.

We maken langs twee assen onderscheid. Op de eerste (verticale) as maken we onderscheid naar **herkomst van de data**: onderwijsondersteunende gegevens of gegevens afgeleid uit het onderwijsproces. Bij het eerste kun je denken aan de gegevens die gerapporteerd moeten worden aan DUO, maar bijvoorbeeld ook aan een ADHD-status die geregistreerd wordt om de student meer tijd te kunnen geven tijdens examens. Enkele gesprekspartners maken hierbij het onderscheid tussen enerzijds deze *studentdata* en anderzijds de gegevens die voortkomen uit het onderwijsproces als *studiedata*. Voor deze verkenning benoemen we echter alle data uit de matrix als studiedata, dit om te voorkomen dat op voorhand data die relevant is voor regie of toepassingen onbedoeld buiten scope worden geplaatst.

Op de tweede as maken we onderscheid tussen gegevens die **wettelijk vereist** zijn en gegevens die dat niet zijn. Scholen zijn wettelijk vereist bepaalde gegevens te verzamelen in het kader van de inschrijving en onderwijs -of praktijkovereenkomst. Verder moet de onderwijsinstelling bijvoorbeeld gegevens verzamelen om de voortgang van de student te onderbouwen. Naast deze gegevens zijn er optionele gegevens. De eerder genoemde ADHD-status is optioneel en wordt geregistreerd met toestemming van de student.

Bij de gegevens die worden afgeleid uit het onderwijsproces, maar waar geen wettelijke vereiste is voor verzameling, ligt ruimte voor gebruik in verbetering van bijvoorbeeld leermiddelen. Hier geldt echter dat er geen wettelijke vereiste is om het te verzamelen. Deze gegevens zijn niet noodzakelijk om het onderwijs te geven. Ze kunnen echter wel gebruikt worden om het onderwijs te verbeteren of beter aan te passen aan de student.

Er zijn dus data die van belang kunnen zijn voor een onderwijsinstelling, maar waar geen wettelijke vereisten voor zijn. In dit geval is het de vraag of een onderwijsinstelling deze gegevens mag verzamelen en verwerken, en hoe zij hierin de rechten van studenten kan borgen. In de volgende paragraaf gaan we in op de juridische aspecten van het verzamelen en verwerken van studiedata.

2.2 De juridische vereisten: AVG

De Algemene verordening gegevensbescherming (AVG) geeft aan dat een persoonsgegeven alle informatie is over een geïdentificeerde of identificeerbare natuurlijke persoon (het *data-subject*). Dit betekent dat informatie ofwel direct over iemand gaat, ofwel naar deze persoon te herleiden is. In het geval van studiedata moeten de gegevens dus aan een student te koppelen zijn (en dus niet anoniem zijn) om onder de AVG te vallen.

Een verwerking van persoonsgegevens is in principe altijd een inbreuk op het fundamentele **recht op bescherming van persoonsgegevens**. Daardoor is iedere verwerking in beginsel onrechtmatig, maar de verwerking van persoonsgegevens is in veel gevallen noodzakelijk of gewenst (zoals uitgelegd in de vorige paragraaf). Daarom biedt de AVG een aantal juridische basissen om toch een verwerking te mogen uitvoeren. Deze juridische basissen heten grondslagen (zie Box 1). De grondslagen dienen te worden geïnterpreteerd in coherentie met het principe van **dataminimalisatie**. Hiermee wordt bedoeld dat een organisatie niet meer gegevens mag verzamelen dan strikt noodzakelijk is voor het beoogde verwerkingsdoel. Hiermee verkleint men de kans dat er, bedoeld of onbedoeld, inbreuk wordt gemaakt op de privacy van een persoon. In de context van het onderwijs betekent dit dat onderwijsinstellingen en dienstenleveranciers zo min mogelijk data van een student zouden moeten verzamelen en verwerken. Enkel de gegevens die van belang zijn voor het verzorgen van goed onderwijs voor de student zijn dus relevant, al het overige zou niet verzameld of verwerkt dienen te worden.

AVG grondslagen (artikel 6 lid 1 Algemene Verordening Gegevensbescherming)

- a) Toestemming;
- b) De betrokkenen hebben een overeenkomst waarvoor verwerking nodig is (in het onderwijs is dit de onderwijsovereenkomst);
- c) De verwerking is nodig om aan wettelijke vereisten te voldoen (in het onderwijs de wettelijke taken die aan onderwijs geven verbonden zijn);
- d) De verwerking is nodig om vitale belangen van natuurlijke personen te beschermen;
- e) De verwerking is nodig in het algemeen belang;
- f) De verwerking is nodig voor het gerechtvaardigd belang van de verwerker of een derde (zie paragraaf 2.2.2 voor toelichting).

In alle gevallen geldt dat het datasubject (de student) ten minste voldoende geïnformeerd moet worden over de verwerking. Alle verwerkingen moeten ook worden bijgehouden in een **verwerkingsregister**. Daarin moet op een heldere manier te vinden zijn welke verwerkingen er plaatsvinden en met welke grondslagen die worden onderbouwd. Op dit moment hebben veel onderwijsinstellingen ook al een verwerkingsregister, bij MBO-instellingen vaak gebaseerd op het template-register van het netwerk IBP van MBO Digitaal.

De Autoriteit Persoonsgegevens (AP) heeft in het jaarverslag van 2021 gewaarschuwd voor privacyrisico's in het onderwijs op het vlak van:

- Monitoring van studenten;
- Afhankelijkheid van grote leveranciers;
- Meer uitwisseling van gegevens in samenwerkingsverbanden.

Betere regie op studiedata vanuit de student biedt kansen om deze risico's te verkleinen. Enerzijds worden instellingen gedwongen om alle verwerkingen goed te onderbouwen. Daarmee maken zij zelf al een betere afweging in de mogelijkheden en eventuele noodzakelijke beperkingen. Anderzijds kunnen risico's ook ondervangen worden doordat de student meer regie krijgt over verwerkingen. Wanneer zij toestemming moeten kunnen geven en intrekken of bezwaar kunnen maken tegen een verwerking, wordt het maken van betere afwegingen aangemoedigd.

2.2.1 Grondslagen in de onderwijscontext

Een onderwijsinstelling kan zich zonder expliciete toestemming van een student voor de verwerking van studiedata beroepen op drie grondslagen. Deze grondslagen zijn hieronder toegelicht.

Ten eerste, de verwerking is noodzakelijk om te voldoen aan een **wettelijke verplichting** die op de verwerkingsverantwoordelijke rust (artikel 6 lid 1c). Van een wettelijke verplichting is bijvoorbeeld sprake in het onderwijs als het gaat om het verplicht aanleveren van gegevens aan DUO. Een bredere verplichting bestaat voor onderwijsinstellingen in het geven van onderwijs. Hier is het lastiger om de exacte toegestane verwerkingen met de wettelijke grondslag aan te wijzen, maar verwerkingen die noodzakelijk zijn om het onderwijs te kunnen geven kunnen op deze manier gerechtvaardigd worden.

Ten tweede, de verwerking is **noodzakelijk voor de uitvoering van een overeenkomst** waarbij de betrokkene partij is, of om op verzoek van de betrokkene vóór de sluiting van een overeenkomst maatregelen te nemen (artikel 6 lid 1b). Van een overeenkomst is

bijvoorbeeld sprake bij het sluiten van een onderwijsovereenkomst (OOK). Deze zien we ook vaak aangehaald door onderwijsinstellingen als grondslag in hun verwerkingsregister. Hierbij geldt dat de verwerkingen helder toegelicht moeten zijn, ook al in de OOK.

Ten derde, de verwerking is **noodzakelijk voor de behartiging van de gerechtvaardigde belangen** van de verwerkingsverantwoordelijke of van een derde. Dit geldt dan niet wanneer de belangen of de grondrechten en de fundamentele vrijheden van de betrokkene die tot bescherming van persoonsgegevens nopen, zwaarder wegen dan die belangen, met name wanneer de betrokkene een kind is (artikel 6 lid 1f). Voor dit gerechtvaardigd belang geldt dat aan drie cumulatieve voorwaarden moet worden voldaan:

1. Dat de belangen van de verwerkingsverantwoordelijke of een derde kwalificeren als gerechtvaardigd. Dat houdt in dat die belangen in (algemene) wetgeving of elders in het recht zijn benoemd als een rechtsbelang.
2. Dat de verwerking van de persoonsgegevens in deze concrete situatie noodzakelijk is om dat belang te behartigen. Daarbij toetst de verwerkingsverantwoordelijke of derde ook of aan de eisen van proportionaliteit en subsidiariteit is voldaan.
3. Dat een afweging wordt gemaakt tussen de belangen van de verwerkingsverantwoordelijke of derde enerzijds en de belangen van de betrokkene anderzijds.

Enkele gesprekspartners stellen dat gerechtvaardigd belang niet de meest eenvoudig te onderbouwen grondslag is. Gerechtvaardigd belang is namelijk een rekbare norm en daarom in de praktijk moeilijk om hard te maken. Veel onderwijsinstellingen beroepen zich eerder op de OOK (grondslag "uitvoering van een overeenkomst") en/of wettelijke vereisten bij het verwerken van persoonsgegevens. Op het vlak van *learning analytics* kan een instelling zich echter vaak niet beroepen op deze grondslagen en wordt een beroep op gerechtvaardigd belang wel interessant.

Grondslag a, de expliciete toestemming van een persoon, kan ook gebruikt worden om de registratie en verwerking van gegevens te onderbouwen. Toestemming is rechtsgeldig als deze voldoet aan de volgende vereisten:

- De toestemming is **vrijelijk gegeven**. In de context van het onderwijs zijn daarbij met name de machtsverhouding dus de student en instelling van belang.
- De toestemming is **ondubbelzinnig**. Het moet dus volstrekt helder zijn dat er toestemming is verleend. Het gebruik van voor-aangevinkte vakjes is dus niet toegestaan.
- De persoon die toestemming geeft moet **geïnformeerd** zijn over de identiteit van de betrokken organisaties, het verwerkingsdoel, welke persoonsgegevens er worden verwerkt en dat de persoon het recht heeft om de toestemming ook weer in te trekken.
- Tenslotte moet de toestemming steeds gelden voor een **specifieke verwerking** en een **specifiek doel**.

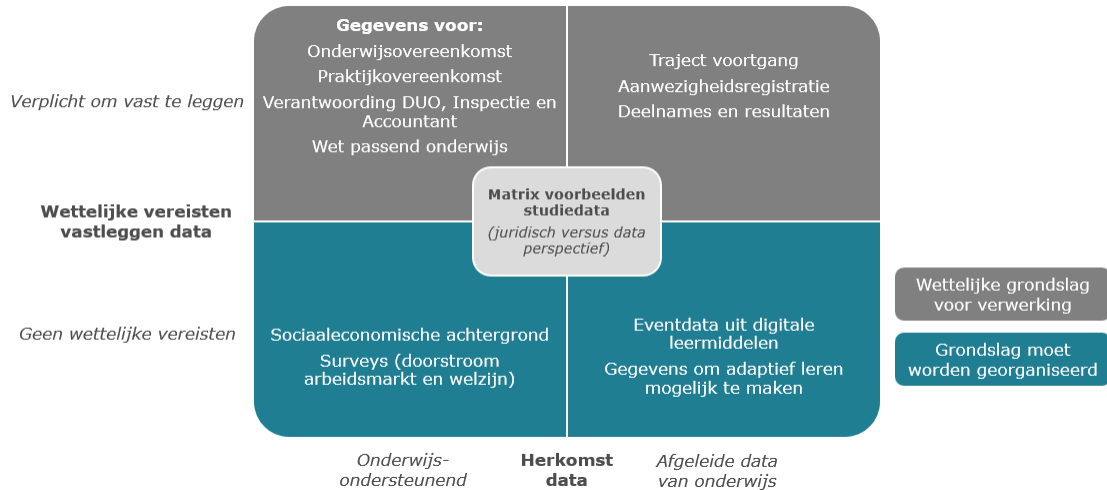
2.2.2 Grondslagkeuze: *belangenafweging onderwijsinstellingen*

In de keuze om een verwerking te baseren op een bepaalde grondslag zijn er verschillende afwegingen. In grote lijnen kunnen we hier onderscheid maken tussen grondslagen die kunnen leiden tot het moeten aanbieden van verschillende alternatieven voor onderwijs, die verschillen tussen studenten veroorzaken, en grondslagen waarbij dit niet hoeft.

Wanneer een beroep wordt gedaan op gerechtvaardigd belang of toestemming kan een student te allen tijde de verwerking beëindigen door bezwaar te maken of de toestemming in te trekken. In dat geval mag het niet zo zijn dat een student die geen toestemming geeft

kwalitatief minder goed onderwijs krijgt of überhaupt het onderwijs niet kan volgen. De onderwijsinstelling *moet* een alternatief bieden.

Een alternatief is het om gebruik te maken van de grondslagen wettelijke vereiste en uitvoeren overeenkomst. In dat geval hoeft geen alternatief geboden te worden: de verwerking is noodzakelijk voor het geven van onderwijs of in lijn met de OOK.



Figuur 2. Schematisch overzicht met voorbeelden van persoonsgegevens die onderwijsinstellingen kunnen verzamelen over studenten. Hierbij onderscheiden we data waarvoor een wettelijke grondslag voor verzamelen en verwerking bestaat (grijs) en data waarvoor de grondslag moet worden georganiseerd (blauw).

Het is voor onderwijsinstellingen aantrekkelijker om gebruik te maken van de tweede route. Dit is echter lastiger bij toepassingen van bijvoorbeeld *learning analytics*¹ of *adaptive learning*². Deze toepassingen kunnen weliswaar helpen om het onderwijs persoonlijker of beter te maken, maar zijn niet noodzakelijk om onderwijs te geven. Daarom ligt het voor de hand dat hier sprake is van toestemming of gerechtvaardigd belang. Figuur 2 toont het onderscheid in grondslagen voor de eerder geïntroduceerde classificaties van student- en studiedata.

Hierbij valt nog het onderscheid te maken tussen een beroep op gerechtvaardigd belang, waarbij de student verwerking plaats kan vinden tenzij de student bezwaar maakt (opt-out), en toestemming, waarbij de verwerking pas plaats kan vinden als toestemming gegeven is (opt-in).

2.2.3 Verwerkingsverantwoordelijke van gegevens in het onderwijs

De AVG maakt onderscheid tussen twee type actoren: de **verwerkingsverantwoordelijke** en de **verwerker**. De verwerkingsverantwoordelijke is degene die het doel en de middelen voor de verwerking van persoonsgegevens vaststelt. De verwerker is de partij die in opdracht van de verwerkingsverantwoordelijke persoonsgegevens verwerkt.

Het Convenant Digitale Onderwijsmiddelen en Privacy³, dat is opgesteld in samenspraak tussen onderwijsraden van het po, vo en mbo en drie brancheorganisaties, vertaalt de AVG naar de onderwijspraktijk. Hierin staan afspraken over het omgaan met persoonsgegevens

¹ Het analyseren van studiedata voor bijvoorbeeld maatwerk richting de student.

² Het geautomatiseerd aanbieden van opgaven gebaseerd op het (begrips)niveau van de student.

³ Convenant Digitale Onderwijsmiddelen en Privacy 4.0

bij het gebruik van digitale leermiddelen en toetsen. Het convenant biedt scholen en aanbieders duidelijkheid over de verwerking van gegevens. Alle aangesloten deelnemers maken bijvoorbeeld gebruik van eenzelfde model verwerkersovereenkomst. In het hbo en wo wordt de model verwerkersovereenkomst van SURF⁴ gebruikt. In beide overeenkomsten is de instelling als verwerkingsverantwoordelijke aangemerkt en de leverancier als verwerker. Hierdoor heeft de onderwijsinstelling de taak om het doel van de verwerking van studiedata vast te stellen.

2.2.4 Rechten van de student vanuit de AVG

De AVG stelt een aantal grondslagen op waaronder persoonsgegevens verwerkt kunnen worden. Los van deze grondslagen heeft het datasubject, de student in dit geval, acht rechten die ze altijd moeten kunnen uitoefenen⁵. Hiervoor is in veel gevallen een functionaris gegevensbescherming (FG) aangesteld.

Centraal in regie op studiedata vanuit de student staan **informatie (inzage) en toestemming**. De student moet in staat worden gesteld alle verwerkingen te begrijpen, bezwaar te kunnen maken of toestemming te geven en in te trekken wanneer dit gewenst is. Op dit moment bestaat daarvoor een privacybeleid (vaak wordt akkoord gegeven met het privacybeleid in de OOK) en een verwerkingsregister. Het huidige systeem is daarmee niet volledig toereikend, omdat de toestemming gegeven via de OOK (te) breed is en de verwerkingsregisters alleen de belangrijkste verwerkingen bevatten.

Gesprekspartners verwachten dat, naarmate maatwerk aan individuele leerlingen via inzet van ICT toeneemt en scholen dus meer kunnen doen buiten het 'strikt noodzakelijke onderwijs', het in de toekomst steeds vaker nodig zal zijn om toestemming te organiseren. Daarmee komt dan ook een grotere noodzaak om studenten uitgebreider te informeren en daadwerkelijk de kans te geven een geïnformeerde beslissing te maken.

2.2.5 Het tekort in juridische grondslagen

Bij de ontwikkeling van het referentiekader studiedata⁶ is gebleken dat wettelijke kaders geen harde garanties bieden dat de inzet van studiedata altijd strookt met ethische kaders. Een strikt gebruik van de AVG, met name op het gebied van toestemming, kan leiden tot **schijnvrijheid**. De werkgroep publieke waarden van de Universiteiten van Nederland waarschuwt hierover:⁷

Onderwijsinstellingen zullen 'toestemming' van medewerkers of studenten niet als verwerkingsgrond kunnen gebruiken. Zulke toestemming moet conform de AVG namelijk geheel vrijelijk worden gegeven. Daar is in een hiërarchische of afhankelijke relatie veelal geen sprake van. Instellingen kunnen studenten dus niet verplichten om akkoord te gaan met voorwaarden van externe dienstverleners, zoals plagiaatcheckers of proctoring leveranciers. Als onderwijsinstellingen ervoor kiezen om deze en andere tools te gebruiken blijven ze zelf verantwoordelijk voor de gegevensverwerking en moeten ze ervoor zorgen dat die volgens de wet plaatsvindt en noodzakelijk is voor de taakuitoefening van de instelling.

⁴ Model Verwerkersovereenkomst SURF 3.0

⁵ Voor een volledig overzicht, zie [Rechten van betrokkenen | Autoriteit Persoonsgegevens](#)

⁶ Versnellingsplan Onderwijsinnovatie met ICT (2021). Referentiekader privacy en ethiek voor studiedata.

⁷ Universiteiten van Nederland (2021). Advies publieke waarden voor het onderwijs, p. 3.

Het hoger onderwijs heeft zich in het referentiekader studiedata daarom gecommitteerd aan een viertal richtlijnen om het ethisch gebruik van studiedata te waarborgen:

1. Instellingen zijn aanspreekbaar op en transparant over het gebruik van studiedata en leggen daar rekenschap over af;
2. Instellingen maken bij het gebruik van studiedata een eerlijke afweging tussen de belangen van alle betrokkenen en belanghebbenden;
3. Instellingen zorgen ervoor dat de analyses betrouwbaar en valide zijn;
4. Er is altijd een plek voor de menselijke maat, ook wanneer instellingen gebruik maken van automatische processen.

Juridische grondslagen zijn daarmee dus onvoldoende voor een infrastructuur voor regie op studiedata. Idealiter moedigt een infrastructuur ook ethische dialoog en voldoende veilige informatiebeveiliging aan. Naast de juridische vereisten die als argument kunnen dienen voor een infrastructuur, kunnen er ook meer ethische overwegingen zijn die een dergelijke infrastructuur wenselijk maken. In de volgende paragraaf gaan we hier verder op in.

2.3 De publieke waarden: digitale geletterdheid

Naast juridische belangen bij het organiseren van regie op studiedata is er ook een principiële casus te maken om regie meer bij de student te leggen. Deze principiële invalshoek sluit aan bij de publieke waarden waarvan de onderwijssector stelt dat het van belang is dat deze binnen het onderwijs worden nageleefd en versterkt. Een voorbeeld hiervan is de WaardenWijzer voor digitalisering in het onderwijs van SURF en Kennisnet.⁸ Deze publicatie heeft raakvlakken met het thema van regie op studiedata, bijvoorbeeld doordat er bij de kernwaarde rechtvaardigheid vermeld staat dat de data die binnen het onderwijs worden gebruikt betrouwbaar, transparant en controleerbaar dienen te zijn. Dit statement kan worden uitgedragen met de doorontwikkeling van regie op studiedata zoals die in dit rapport zal worden omschreven.

Wanneer studenten een sterke regie kunnen uitoefenen over hun eigen gegevens geeft dat daarnaast ook een noodzaak om hierover na te denken. Dat biedt dan ook een aanknopingspunt voor het ontwikkelen van digitale geletterdheid. **Digitale geletterdheid** staat de laatste jaren steeds meer op de agenda. In het mbo komt dit bijvoorbeeld naar voren in het doel om "digitaal burgerschap" te ontwikkelen (binnen het programma Doorpakken op digitalisering en het Expertisepunt Burgerschap), omdat steeds meer onderdelen van de samenleving digitaal bewustzijn vragen, van communicatie met de overheid tot het onderscheiden van informatie en desinformatie.

Op dit moment kunnen studenten hun AVG-rechten uitoefenen (bijvoorbeeld het recht van inzage) door uit eigen beweging contact op te nemen met de functionaris gegevensbescherming (FG) van hun onderwijsinstelling. Uit gesprekken met FG's echter blijkt dat het aantal verzoeken van studenten over inzage in verwerking van hun gegevens erg laag is. Daarin zien wij een lage betrokkenheid van studenten bij de verwerkingen van hun persoonsgegevens.

Met een infrastructuur waarin studenten op een simpele manier inzage kunnen krijgen in de verwerking van hun persoonsgegevens en daar een **betekenisvolle regie** op kunnen uitoefenen, kunnen studenten worden aangemoedigd om zichzelf er meer in te verdiepen. Daarmee biedt een sterkere inbedding van regie op studiedata kansen om digitaal burgerschap en digitale geletterdheid te stimuleren.

⁸ SURF en Kennisnet (2021). WaardenWijzer voor digitalisering in het onderwijs.

Het is daarbij de vraag of een infrastructuur voor regie op studiedata moet worden ontworpen vanuit een vraagbehoefte, of vanuit een aanbodbehoefte. Uit gesprekken maken we namelijk op dat de vraagbehoefte vanuit studenten (zeer) beperkt is. Daarbij wordt echter aangegeven dat onderwijsinstellingen het initiatief moeten tonen om aanbod te creëren op onderwerpen die zij maatschappelijk van belang achten.

2.4 De businesscase: analytische mogelijkheden

Studiedata kan gebruikt worden voor toepassingen zoals *learning analytics*. Veel informatie blijft op dit moment echter nog **onbenut**, omdat er geen verwerkingsgrondslag is of instellingen hier geen gebruik van durven te maken. Een goede infrastructuur voor regie op studiedata biedt kansen om dit voor verschillende rollen in het onderwijs beschikbaar te maken door de juridische basis te bieden voor verzameling en analyse van gegevens.

Voor studieloopbaanbegeleiders kan er bijvoorbeeld meerwaarde liggen in het individueel bijhouden van voortgang en om studenten gericht te kunnen helpen bij de dingen waar zij tegenaan lopen. Voor docenten liggen er kansen om gericht te zien welke elementen van de stof studenten begrijpen en waar ze meer ondersteuning kunnen gebruiken. Dit staat docenten toe gericht en beter onderwijs te geven.

Een andere toepassing waar dit nuttig is, is in het voorspellen en gericht maken van beleid op (onder meer) voortijdig schoolverlaten. Hiervoor kunnen **algoritmes en artificiële intelligentie (AI)** worden ingezet die worden getraind met gegevens uit verschillende databronnen. Met verschillende typen data kunnen institutional researchers toepassingen ontwikkelen om met AI het onderwijsproces te ondersteunen door bijvoorbeeld meer maatwerk te leveren voor studenten, zoals gebeurt met *adaptive learning*, of door de directie te voeden met informatie die met slimme systemen uit de databronnen worden gedestilleerd. In interviews komt naar voren dat dit al succesvol wordt toegepast op verschillende universiteiten. Op mbo-instellingen staat dit nog in de kinderschoenen, maar bestaat er wel een wens om vroegtijdig schoolverlaten gericht aan te pakken.

2.5 Hoe regie op studiedata te faciliteren

2.5.1 Wat is regie op studiedata

Wat 'regie op studiedata' is, wordt bepaald vanuit welk perspectief je naar studiedata kijkt, namelijk dat van de onderwijsinstelling of de student. Een infrastructuur omtrent regie op studiedata zal beide perspectieven in zich moeten dragen om succesvol te zijn. Immers, instellingen moeten de infrastructuur dragen en als studenten er geen gebruik van maken levert de infrastructuur in de praktijk niet de gewenste regie op (en levert dit mogelijk schijnvrijheid op, zie paragraaf 2.2.5).

Voor **instellingen** betekent regie dat ze enerzijds het vermogen op beschermen van gegevens van studenten versterken en anderzijds het mogelijk maken om gegevens te gebruiken ter verbetering van het onderwijsproces. Voor **studenten** betekent regie dat ze in staat zijn om zowel inzicht te hebben in hun persoonsgegevens en de verwerkingen daarvan als controle over deze verwerkingen. In de volgende paragrafen lichten we deze twee perspectieven verder toe.

2.5.2 Regie voor onderwijsinstellingen

Voor onderwijsinstellingen betekent regie op studiedata het vermogen om de gegevens van studenten te beschermen en deze data te gebruiken ter verbetering van het onderwijsproces.

De Autoriteit Persoonsgegevens stelt in een publicatie uit 2021⁹ dat het voor de bescherming van gegevens noodzakelijk is dat de AVG-documentatie, zoals verwerkingsregisters en verwerkersovereenkomsten, van onderwijsinstellingen actueel is. Deze documentatie is de basis voor de bescherming van persoonsgegevens, omdat het overzicht biedt over de (sub)verwerkers van studiedata.

Daarnaast signaleert AP dat het voor instellingen lastig kan zijn om de regie op persoonsgegevens te waarborgen in samenwerking met grote (internationale) leveranciers in **verwerkersovereenkomsten**. In onze interviews wordt aangegeven dat dit met name voor kleinere instellingen een uitdaging is, omdat deze minder capaciteit hebben om hier goede (contractuele) regelingen voor te treffen.

Deze kwestie speelt voor zowel het waarborgen van rechten van studenten als het praktisch uitvoeren van regie op gegevens. Een student moet, zoals gesteld in paragraaf 2.5.1, voor het eerste facet van regie inzage hebben in de verwerking van zijn data en hiervoor is het **verwerkingsregister** van een onderwijsinstelling het vertrekpunt. Daarnaast is de instelling in het gros van de situaties waarbij persoonsgegevens worden gebruikt binnen het onderwijs formeel verwerker (en is de leverancier een subverwerker). Daarom moet een instelling dus ook inzage kunnen krijgen om te controleren dat leveranciers zich aan de verwerkersovereenkomst houden. Daarnaast heeft de verwerking van de gegevens ook meerwaarde voor de onderwijsinstellingen in de context van bijvoorbeeld *learning analytics*. Deze mogelijkheden om gegevens zelf te gebruiken, staan toegelicht in de businesscase in paragraaf 2.4. Met meer regie op gegevens en heldere grondslagen om verwerkingen uit te voeren, hebben instellingen een sterkere positie om verantwoord gebruik te maken van persoonsgegevens in verbetering van het onderwijsproces.

2.5.3 Regie voor studenten

Regie voor studenten betekent regie op studiedata door **inzicht en controle** over de verwerking van hun persoonsgegevens binnen het onderwijsproces. Dit geldt voor alle toepassingen in het onderwijs, en in het bijzonder voor adaptieve leermiddelen en *learning analytics*.

De Autoriteit Persoonsgegevens uit zorgen over het inzicht dat studenten hebben in het gebruik van persoonsgegevens in nieuwe onderwijs toepassingen en stelt dat er op dat vlak een gebrek aan transparantie is.¹⁰ Een goede infrastructuur voor regie kan hierin voorzien doordat verwerkingen moeten worden gerapporteerd en uitgelegd, zeker wanneer het een grondslag van toestemming of gerechtvaardigd belang heeft.

In deze gevallen is het ook in het belang van de instelling om bij nieuwe toepassingen een sterke onderbouwing te geven voor gebruik ervan en de verwerkingen van persoonsgegevens die ervoor nodig zijn. Daarmee dwingt een infrastructuur mogelijk meer transparantie af, in het bijzonder voor deze toepassingen.

Er zijn ook scenario's waarbij de instelling geen mediërende rol tussen student en leverancier speelt, bijvoorbeeld wanneer een student een rechtstreekse contractuele relatie heeft met

⁹ Autoriteit Persoonsgegevens (2021). Trends, risico's en aanbevelingen over de bescherming van persoonsgegevens bij digitalisering in het onderwijs.

¹⁰ Autoriteit Persoonsgegevens (2021). Trends, risico's en aanbevelingen over de bescherming van persoonsgegevens bij digitalisering in het onderwijs.

een leverancier. De publicatie Regie op studiedata bij tooling van leveranciers¹¹ uit het Versnellingsplan beschrijft een dergelijk scenario:

De docent selecteert het leermateriaal en plaatst het op de leermaterialenlijst. De student neemt op basis van de leermaterialenlijst rechtstreeks een licentie af bij de leverancier. De leverancier stelt het leermateriaal vervolgens beschikbaar aan de student (als licentienemer) en via een 'docentexemplaar' aan de docent. De onderwijsinstelling heeft geen overeenkomst met de leverancier gesloten en heeft dus geen positie in de keten van overeenkomsten.

In deze verkenning ligt de focus nadrukkelijk op situaties waarin de onderwijsinstelling verwerkingsverantwoordelijke is. De AVG, in samenspraak met het eerder genoemde privacyconvenant en de model verwerkersovereenkomst van SURF, wijst in het overgrote deel van de verwerkingsscenario's de instelling aan als verwerkingsverantwoordelijke (zie paragraaf 2.2.3). De situatie zoals hierboven is beschreven is dus een uitzondering op de regel.

Ten slotte benoemt de AP een risico in het delen van gegevens tussen onderwijsinstellingen, waarbij makkelijk te veel persoonsgegevens worden gedeeld. Door via een infrastructuur in kaart te brengen welke gegevens wel en niet mogen worden doorgegeven kan dit risico worden ondervangen. Dit vraagt wel van de instellingen dat goed wordt gekeken en beargumenteerd in de verantwoording waarom specifiek de betreffende gegevens nodig zijn voor het bereiken van hun doelen. In het volgende hoofdstuk gaan we nader in op hoe een infrastructuur deze verantwoording en regie op studiedata kan faciliteren.

¹¹ Versnellingsplan (2022) Regie op studiedata bij tooling van leveranciers, p. 17.

3 Hoe faciliteert een infrastructuur regie op studiedata

In dit hoofdstuk verkennen we de vraag hoe een infrastructuur regie op studiedata kan faciliteren. In paragraaf 3.1 bespreken we eerst in algemene zin wat een infrastructuur faciliteert. In paragraaf 3.2 bespreken we of een infrastructuur generiek kan functioneren voor het mbo, hbo en wo, of dat meer specifieke infrastructuren nodig zijn. In paragraaf 3.3 bespreken we enkele technische randvoorwaarden voor een infrastructuur. Ten slotte verkennen we in paragraaf 3.4 scenario's voor verschillende mate van centralisatie: regie bij de databron, regie bij de onderwijsinstelling, en regie via een landelijk systeem.

3.1 Wat faciliteert een infrastructuur

Om regie op studiedata op overzichtelijke wijze te stimuleren en de inzage en controle van studenten op studiedata (zoals toestemming voor verwerking) te faciliteren, kan een infrastructuur uitkomst bieden. Een infrastructuur biedt hierbij de mogelijkheid over verschillende systemen heen uit te wisselen welke data beschikbaar is en welke grondslag of toestemming hiervoor beschikbaar is. Een infrastructuur bestaat daarmee in feite uit een afsprakenstelsel van de scope en wijze van uitwisseling en een technisch systeem waarin dit wordt geïmplementeerd. In het ontwerp van dit afsprakenstelsel en de technische implementatie is voor de scope van belang om te bepalen of de infrastructuur betrekking heeft op de uitwisseling van studiedata of enkel van de grondslagen en/of toestemmingen.

In het eerste geval faciliteert een infrastructuur de **uitwisseling van studiedata** en het verzamelen van data uit verschillende systemen tot een dataplatform van een onderwijsinstelling. Het systeem voor regie op studiedata vormt daarin dan een 'gatekeeper' waarin geregistreerd staat of er grondslag of toestemming is voor deze verzameling en uitwisseling van data. Zo niet, dan weerhoudt het systeem de uitwisseling. Een voordeel van een dergelijke infrastructuur is dat de ontwikkeling gelijk het werken naar *learning analytics* kan faciliteren. Gesprekspartners geven echter aan dat er tussen systemen en onderwijsinstellingen op dit moment te veel verschillen zitten in de wijze waarop data ingevuld worden om dit te standaardiseren binnen een infrastructuur. Er vindt tussen opleidingen, faculteiten of instellingen geen of beperkte harmonisatie plaats van terminologie en data invoer. Een voorbeeld dat genoemd wordt is dat niet altijd duidelijk wordt geregistreerd of een eindcijfer betrekking heeft op een afstudeerscriptie, een andersoortige afstudeeropdracht of dat dit een andere entiteit is dan een vak. Een ander voorbeeld dat genoemd wordt is dat wat een "student" precies is eigenlijk zeer beperkt gestandaardiseerd is. Dit gebrek aan standaardisatie van invoervelden vereist veel preprocessing om te identificeren waar data betrekking op hebben en hoe dit geïnterpreteerd kan worden tussen verschillende use cases.

In het tweede geval faciliteert een infrastructuur enkel de **registratie en uitwisseling van de grondslag en toestemming** voor gebruiksdoeleinden van studiedata. De uitwisseling van studiedata zelf zijn dan geen onderdeel van de infrastructuur. Leveranciers en onderwijsinstellingen dienen de output van deze infrastructuur op te kunnen nemen in hun systemen om te registreren welke studiedata al dan niet uitgewisseld kan worden. De grondslag of toestemming is hierbij een relatief beperkte set die reeds gestandaardiseerd is door de AVG (zie paragraaf 2.2). De gebruiksdoeleinden van studiedata verschillen per systeem dat gebruikt wordt, maar een systeem heeft over verschillende onderwijsinstellingen veelal vergelijkbare gebruiksdoeleinden. Op dit vlak is het dus goed mogelijk om de registratie en uitwisseling van gegevens te standaardiseren. Voor de rest van het rapport gaan we ervanuit

dat deze situatie het meest haalbaar en wenselijk is. We werken dan ook verder uit hoe een infrastructuur de registratie en uitwisseling van grondslagen kan faciliteren.

3.2 Generieke en onderscheidende aspecten van mbo, hbo en wo

In het mbo, hbo en wo is sprake van studenten waarover studiedata wordt gegenereerd. In toenemende mate wordt samengewerkt tussen het mbo, hbo en wo, bijvoorbeeld in het kader van de Digitaliseringsimpuls Onderwijs¹². Waar de behoeften van de verschillende onderwijssectoren overlappen kan een gezamenlijke (generieke) infrastructuur uitkomst bieden. Daarbij is het echter van belang om ook oog te houden voor onderscheidende kenmerken, zodat een infrastructuur geen beperkingen introduceert voor een specifieke onderwijssector. Wanneer de onderscheidende kenmerken groter of belangrijker zijn dan de overlappende kenmerken, kan het aan te raden zijn om aparte infrastructuren te ontwikkelen voor de verschillende onderwijssectoren. Hiervoor kijken we naar de **input** vanuit het onderwijs naar een infrastructuur, en de benodigde **output** van een infrastructuur naar het onderwijs.

3.2.1 Aspecten van data input

Het eerste punt is de mate waarin vanuit het mbo, hbo en wo de **data-input naar een infrastructuur** voldoende gelijk is voor een generieke infrastructuur. Als de sectoren immers zeer verschillende data aanleveren, is een generieke infrastructuur maar beperkt van meerwaarde, en brengt dit het risico mee dat data buiten scope wordt geplaatst die voor een sector van belang is maar niet een andere.

In het algemeen kan worden vastgesteld dat het mbo, hbo en wo vergelijkbare data bijhouden. Zo wordt in de verschillende sectoren administratie bijgehouden over ingeschreven studenten in studentinformatiesystemen (SIS) en wordt studievoortgang geregeld bijgehouden in leermanagement systemen (LMS). Daarbij stellen we echter vast dat de leveranciers van deze systemen sterk verschillen tussen het mbo enerzijds en het hbo en wo anderzijds. Zo gebruiken in het MBO 70-80% van alle studenten de SIS van EduArte.¹³ Daarentegen gebruikt bijna 90% van alle hogescholen en universiteiten Osiris als SIS.¹⁴ Dit geeft de vraag of het zinvol is om een generieke infrastructuur te ontwikkelen die met zowel EduArte als Osiris moet communiceren. Voor LMS lijken dergelijke dominante spelers (vooralnog) niet aanwezig te zijn in het onderwijs, maar is een grote diversiteit van verschillende (concurrerende) partijen. Onderzoek van SURF¹⁵ laat zien dat voor het organiseren van leren in het ho en wo onder meer gebruik wordt gemaakt van Canvas, Blackboard, Osiris, Brightspace, Microsoft 365 of OnderwijsOnline. Voor het inleveren en beoordelen van opdrachten wordt gebruik gemaakt van Blackboard, Canvas en FeedbackFruits. Hoewel ook hier verschillen tussen het mbo, hbo en wo kunnen bestaan, is er sowieso sprake van uitwisseling of aggregatie van studiedata uit een grotere diversiteit van onderwijssystemen. In ieder geval waar leveranciers ervaring hebben met mbo-, hbo- en wo-instellingen geven zij in gesprekken aan dat de gegevens over studenten in principe voldoende gelijk zijn voor een generieke infrastructuur.

¹² [Digitaliseringsimpuls](#)

¹³ ACM (2019). Besluit Vergunning vereist voor de concentratie tussen Sanoma Learning B.V. en Iddink Holding B.V., p. 15.

¹⁴ VSNU (2021). Advies publieke waarden voor het onderwijs, p. 5.

¹⁵ SURF (2020). Hoe staat het met de digitale leeromgeving? Een overzicht van de meest gebruikte applicaties in 2020.

In gesprekken met betrokkenen bij sectorarchitecturen (HOSA en MOSA) en instellingsarchitecturen (HORA en MORA) wordt aangegeven dat wordt gezocht naar zo veel mogelijk generieke (gezamenlijke) oplossingen. Hierbij wordt ook aangegeven dat voor de uitwisseling van gegevens de Open Onderwijs API (OOAPI)¹⁶ uitkomst kan bieden. Voor de uitwisseling van *learning analytics* gegevens bestaat de Experience API (xAPI)¹⁷. Bij de doorontwikkeling en verkenning van beide protocollen is het mbo echter beperkt vertegenwoordigd.

3.2.2 Aspecten van data output voor use cases

Het tweede punt is de mate waarin het mbo, hbo en wo de data uit een infrastructuur op voldoende gelijke wijze willen toepassen. Ook hierbij geldt dat als de gebruiksbehoeften zeer verschillend zijn een generieke infrastructuur maar beperkt van meerwaarde is en het risico meebrengt dat specifieke use cases buiten scope worden geplaatst die voor een sector desondanks essentieel kunnen zijn.

In het algemeen wordt in verschillende gesprekken aangegeven dat de beleidsmedewerkers en institutional researchers in het mbo, hbo en wo in grote mate geïnteresseerd zijn in dezelfde use cases. Analyses op studiedata zijn voornamelijk gericht op het voorspellen van studieprestaties, studentuitval en het welzijn van studenten. Om deze reden geeft een enkele gesprekspartner aan dat het zelfs goed kan zijn om de uitwisseling van analyses en scripts voor het draaien van analyses mogelijk te maken in een infrastructuur; wij laten dit echter buiten de scope van deze verkenning. Daarentegen geven verschillende gesprekspartners aan dat het mbo ook (zeer) afwijkende behoeften heeft ten aanzien van het gebruik van en de omgang met studiedata. Mbo-instellingen hebben een grotere zorgtaak over studenten dan hogescholen en universiteiten. Zo zijn studenten in het mbo met grote regelmaat nog leerplichtig en minderjarig, wat betekent dat er systemen zijn voor het informeren van leerplichtambtenaren en ouders over bijvoorbeeld participatie en leerproblemen.

3.2.3 Mogelijkheden voor standaardisering

We concluderen dat zowel op input als op output wezenlijke verschillen bestaan tussen het mbo en het ho (hbo en wo). In paragraaf 3.1 concludeerden we dat standaardisatie van grondslagen en toestemming mogelijk is, waar standaardisatie van studiedata (nog) niet mogelijk is. Dezelfde conclusie kunnen we in principe hier herhalen. De uitwisseling van studiedata is te verschillend tussen mbo en ho om dit in een enkele infrastructuur te vatten. Daarentegen zien we voldoende mogelijkheden voor standaardisatie van grondslagen en toestemmingen om een generieke infrastructuur voor het mbo, hbo en wo mogelijk te maken. Hierbij is het echter van belang dat het mbo vanaf het begin als volwaardig partner betrokken is.

3.3 Randvoorwaarden aan implementatie

De regie op studiedata kan op verschillende niveaus worden weergegeven met verschillende **datagranulariteit**. Zo geeft een verwerkingsregister (zie paragraaf 2.5) enkel weer met welke partijen data wordt uitgewisseld en voor welke doeleinden. Het andere uiterste is dat een student real-time (met tijdsnotatie) kan zien welke data (numerieke of tekstuele waarden van datavelden) worden uitgewisseld met wie en met welk doel. Daarbij kan bovendien

¹⁶ [Home \(openonderwijsapi.nl\)](http://openonderwijsapi.nl)

¹⁷ [XAPI - SURF Standaarden Wiki](#)

gekozen worden voor een *passief* systeem (enkel inzage) of een *actief* systeem waarbij de student kan ingrijpen op de data uitwisseling (toestemming).

Gesprekspartners zijn het met elkaar eens dat een te gedetailleerd niveau van interactie onwenselijk is. De indruk bestaat dat studenten maar beperkt geïnteresseerd zijn in welke data over hen opgeslagen of uitgewisseld worden, en dat studenten niet weten hoe de uitwisseling van specifieke datavelden geïnterpreteerd moeten worden en welke toestemming zij hier dan op moeten geven. Daarbij kan het bovendien tot onwerkbaar situaties leiden, waarbij een grote variëteit bestaat van datavelden die over verschillende deelpopulaties van studenten beschikbaar zijn. Aan de andere kant biedt een verwerkingsregister maar beperkt regie (enkel inzage) en geven gesprekspartners aan dat dit studenten niet stimuleert om betrokken te zijn bij de omgang met hun data.

Enkele gesprekspartners zoeken daarom naar een tussenvorm. Hierbij worden datavelden gegroepeerd naar de scope van data (bijv. inschrijfgegevens, adresgegevens, data voor adaptief leren, etc.), de doelbinding, de rollen voor toegang tot de data en de mogelijke interactie (inzage, opt-in, opt-out). Op deze manier kan een student een eigen 'policy' aanmaken voor een **datascope**, waarin wordt vastgelegd wie de data voor welk doel mag gebruiken. Zo is het voorstelbaar dat gegevens uit een LMS wel mogen worden ingezien door een studieloopbaanbegeleider voor advies en ondersteuning, maar niet door een *institutional researcher* voor onderzoek. Daarbij is het bovendien de vraag in hoeverre een datascope data uit meerdere systemen kan omvatten, te denken valt aan toestemming voor het gebruik van webcams voor online discussies in de klas waarbij zowel Microsoft 365, Zoom en andere systemen gedekt worden (hoewel nadere specificatie alsnog mogelijk is).

Van belang is dat een infrastructuur voor regie op studiedata de rechten van de student centraal stelt. Zoals opgemerkt in paragraaf 2.2 is een verwerking van persoonsgegevens in principe altijd een inbreuk op het fundamentele recht op bescherming van persoonsgegevens. Het uitgangspunt is daarbij dat de privacy van de student vooropstaat, waarvoor uitzonderingen mogelijk worden gemaakt door grondslagen of toestemming. Een infrastructuur voor regie op studiedata zou dus moeten worden ontworpen conform **privacy-by-design**. Dit houdt in dat:¹⁸

1. Privacy is proactief, niet reactief;
2. Privacy is de standaard;
3. Privacy is geïntegreerd in het ontwerp;
4. Volle functionaliteit;
5. End-to-end beveiliging;
6. Zichtbaarheid en transparantie;
7. Respect voor de privacy van de gebruiker (stel de gebruiker centraal).

Ten slotte is een belangrijke randvoorwaarde dat de registratie van grondslagen en toestemmingen leidt tot **concrete acties in alle systemen** waar deze betrekking op hebben. Dit betekent dat als een student aangeeft dat een persoonskenmerk niet opgeslagen mag worden (zoals een ADHD-status), er niet alleen geregistreerd wordt dat dergelijke persoonsgegevens niet verzameld mogen worden, maar dat ook eventueel aanwezige gegevens in systemen van de onderwijsinstelling of leveranciers daadwerkelijk verwijderd worden. Ook als een student aangeeft dat een persoonskenmerk niet gedeeld mag worden met derden moet in de systemen van de onderwijsinstelling en/of leveranciers worden voorkomen dat deze data alsnog gedeeld kan worden. Dit moet bovendien op persoonsniveau

¹⁸ Ann Cavoukian (2011). Privacy by Design – The 7 Foundational Principles: Implementation and Mapping of Fair Information Practices

gebeuren, het kan immers zo zijn dat de ene student toestemming geeft, maar de andere student niet. In gesprekken wordt aangegeven dat op dit moment de systemen van menig leverancier hier nog niet op zijn ingericht.

3.4 Mate van centralisatie

Voor de technische implementatie van een infrastructuur is een belangrijke afweging de mate van centralisatie. Hierbij richten we ons op de registratie van grondslagen en toestemming. We onderscheiden hierin drie niveaus: regie bij de databron (volledig decentraal), regie bij onderwijsinstellingen (deels centraal) en regie via een landelijk systeem (volledig centraal). In de volgende paragrafen lichten we deze drie niveaus toe en bespreken we de voor- en nadelen.

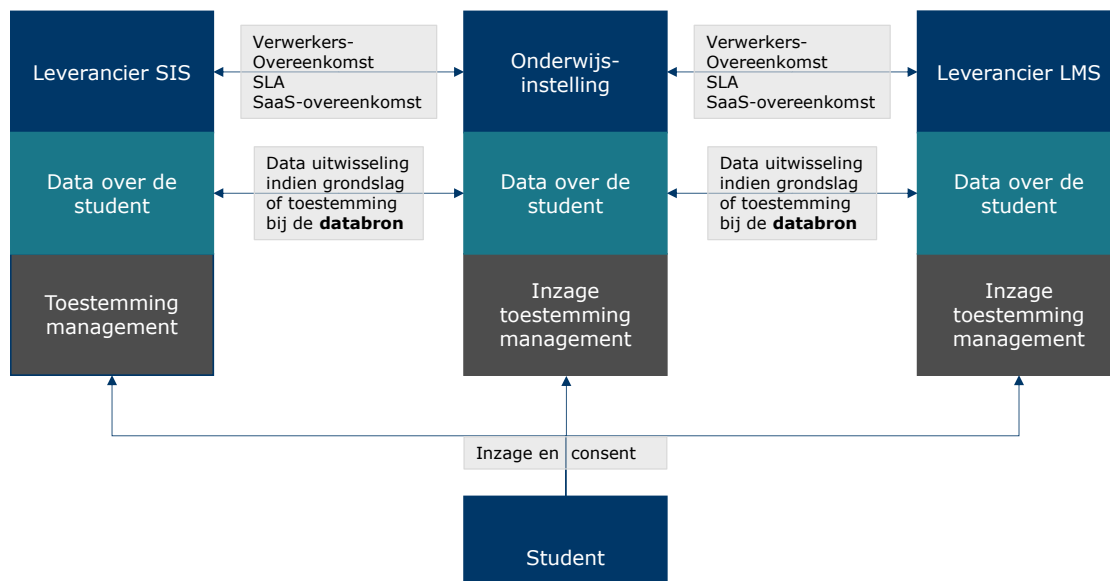
Bij de drie scenario's presenteren we daarbij ook verschillende **mock-ups** die inzicht geven hoe een student eventueel inzage kan krijgen of controle kan uitoefenen op de verwerking van studiedata. Deze mock-ups geven een schetsmatig beeld van deze interactie. We hebben daarbij bewust geen namen van onderwijsinstellingen of dienstenleveranciers ingevuld. De teksten zijn louter illustratief en geen accurate weergave van hoe regie op studiedata gecommuniceerd moet worden naar studenten. Bovendien zijn we uitgegaan van regie op het niveau van doelbinding van gegevensverwerking en onderscheiden naar medewerkers van de onderwijsinstelling of van leveranciers, zoals dat ook gebeurt in verwerkingsregisters van onderwijsinstellingen die we hebben bestudeerd. Daarbij gebruiken we de wettelijke eisen waaraan toestemming moet voldoen om rechtsgeldig te zijn (zie paragraaf 2.2.1) als grondslag. Ons uitgangspunt is dat regie op het niveau van individuele datavelden niet wenselijk is (zie eerder paragraaf 3.3). Een alternatief niveau is denkbaar zoals de eerder besproken datascoptes (zie eveneens paragraaf 3.3); op het moment van deze verkenning missen we echter informatie om dergelijke datascoptes goed weer te geven. Het doel van de mock-ups is primair om een idee te geven van wat voor regie op studiedata mogelijk wordt met een infrastructuur en hoe de drie scenario's daarin verschillen.

3.4.1 Regie bij de databron (volledig decentraal: scenario 1)

Het meest decentrale scenario is dat de grondslagen en toestemmingen geregistreerd staan bij de verschillende systemen waar een student toegang toe heeft. In dit geval kan een student inloggen in bijvoorbeeld Blackboard, Microsoft 365 of FeedbackFruits en per systeem inzien welke data met welk doel worden geregistreerd en welke toestemmingen een student kan verlenen. De regie op studiedata vindt daarmee plaats bij de databron zelf. Een schets van dit scenario is weergegeven in Figuur 3. Wanneer een onderwijsinstelling data opvraagt vanuit een dienstverlener krijgt de onderwijsinstelling alleen de data waarvoor bij de databron toestemming is ingeregeld voor verwerking of uitwisseling.

Een **voordeel** van dit scenario is dat een student snel kan begrijpen over welke data het gaat, omdat de regie plaats vindt in het systeem waarin die data wordt verzameld. Daarbij zijn er ook situaties waarin de instelling niet de verwerkingsverantwoordelijke van de studiedata is (bijv. omdat een student direct leermiddelen bij een uitgever aanschaft) of onvoldoende op de hoogte hiervan is (bijv. omdat een docent zelf besluit bepaalde software toe te passen in het onderwijs). In een aantal gesprekken met leveranciers wordt ook aangegeven dat veel partijen al functionaliteiten hebben ingebouwd om regie op studiedata te faciliteren.

Een **nadeel** van dit scenario dat in gesprekken wordt aangegeven is echter dat met name kleine leveranciers moeite kunnen hebben om te voldoen aan de extra eisen die gepaard gaan met de ontwikkeling en onderhoud van een dergelijk registratiesysteem. Daarbij is de leverancier als verwerker (en in mindere mate de onderwijsinstelling) dan namelijk



Figuur 3. Schematisch overzicht van regie bij de databron, waarbij de interactie tussen een student, een onderwijsinstelling en dienstenleveranciers is weergegeven. Te zien is dat een student bij elke partij apart inzage en toestemming management kan (of moet) uitvoeren. Data uitwisseling vindt plaats indien daarvoor grondslag of toestemming geregistreerd bij de databron is.

verantwoordelijk voor het opstellen van (het doel van) de verwerking van studiedata. Dit gaat in tegen de uitgangspunten van het Convenant Digitale Onderwijsmiddelen en Privacy (gebruikt in het mbo) en de model verwerkersovereenkomst van SURF (gebruikt in het hbo en wo) (zie eerder paragraaf 2.2.3). In deze modellen wordt ook expliciet aangegeven dat studenten regie op data niet bij de leverancier kunnen uitvoeren, maar dat dit altijd via de onderwijsinstelling moet.¹⁹ Ten slotte kan het voor studenten een onoverzichtelijk landschap opleveren; studenten moeten dan immers in een veelvoud van systemen de regie op hun studiedata nemen, waarbij dit op verschillende plekken, met verschillende user interfaces en variërende terminologie wordt gefaciliteerd.

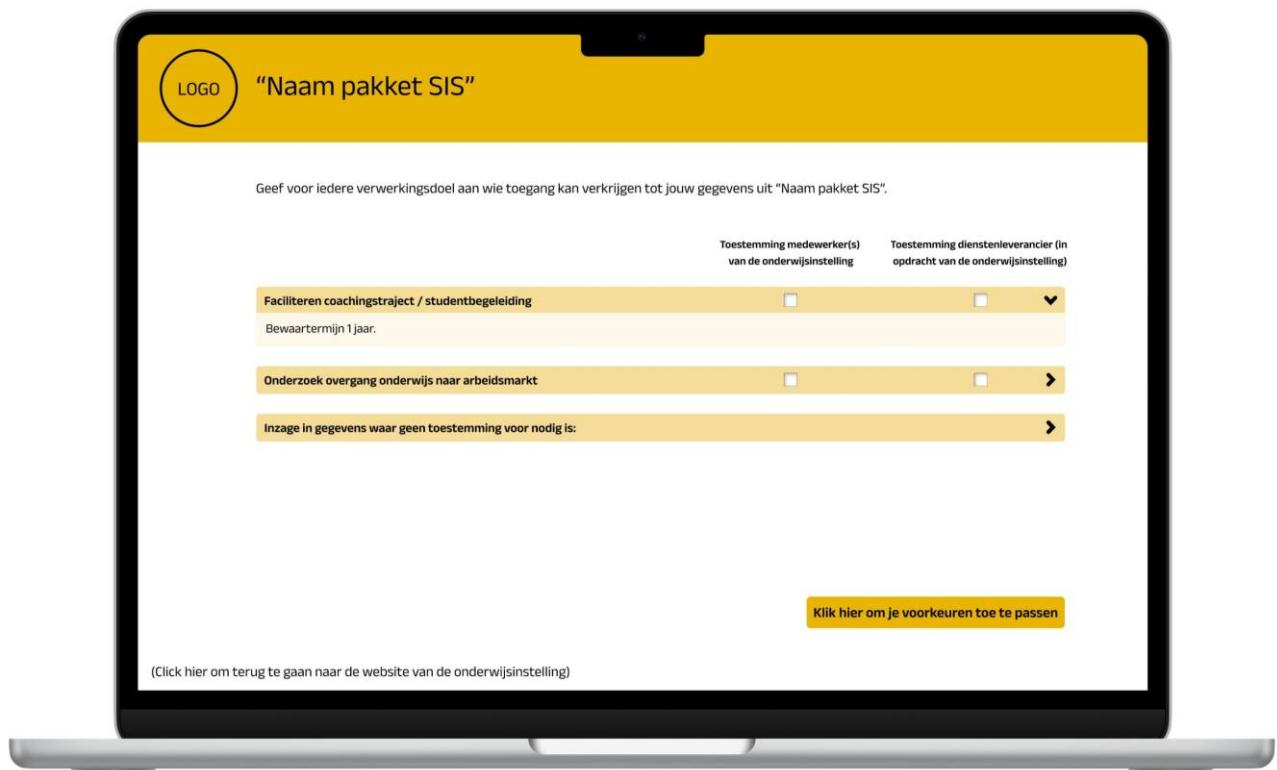
Mock-up van scenario 1

We hebben scenario 1 uitgewerkt in digitale mock-ups die dit onoverzichtelijk landschap illustreren, zie Figuren 4-7.²⁰ Hierin wordt getoond hoe implementatie in verschillende omgevingen van diverse leveranciers kan leiden tot een veelvoud aan manieren om regie op studiedata weer te geven.

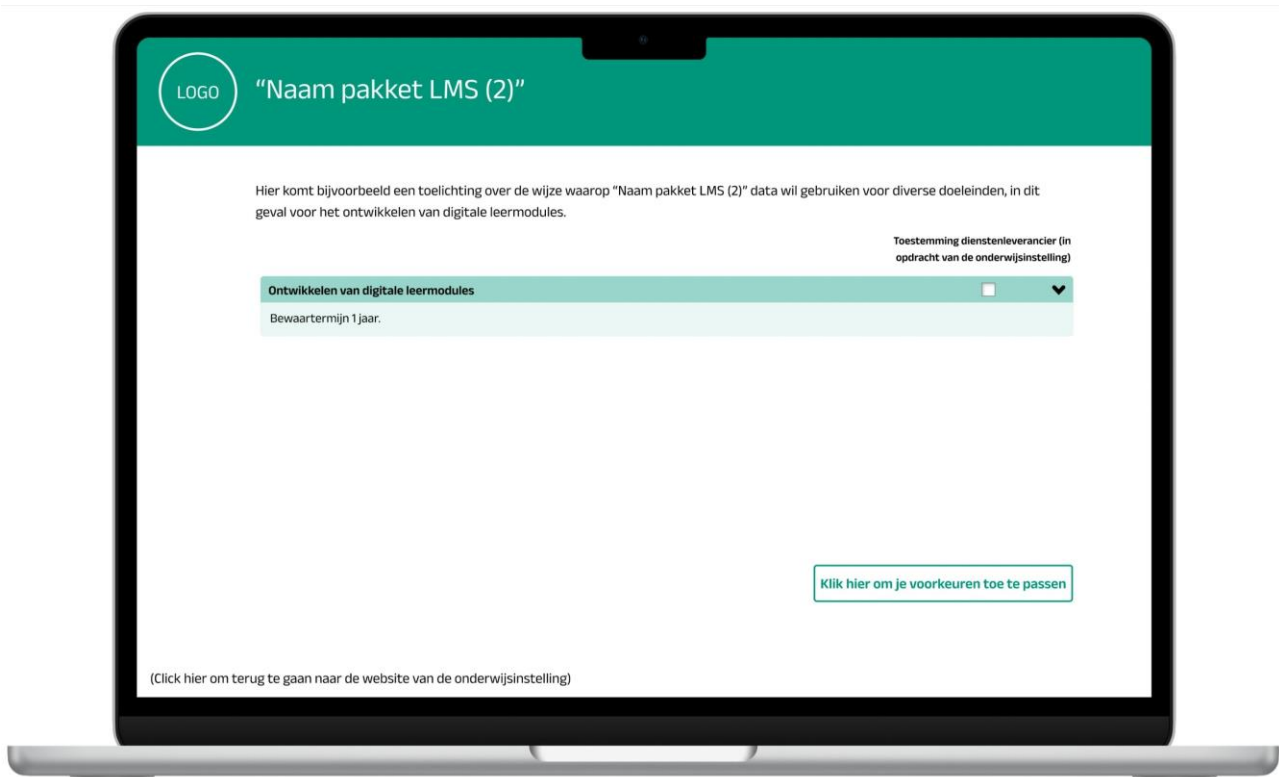
Niet alleen leidt dit tot situaties waarin verschillende leveranciers op diverse wijzen toestemming vragen in een variatie aan interfaces en formuleringen. Het is bovendien de vraag hoe een student al deze systemen kan vinden. We concluderen dat dit scenario juridisch en praktisch dus niet wenselijk (of zelfs mogelijk) is, maar hebben het voor de volledigheid en vergelijkbaarheid uitgewerkt. Voor deze beperkingen kan centralisatie van de regie uitkomst bieden.

¹⁹ Strikt genomen doen het Convenant Digitale Onderwijsmiddelen en Privacy en de model verwerkersovereenkomst van SURF geen uitspraken over registratie van toestemmingen. Het is volgens ons echter niet logisch dat een student wél toestemmingen zou kunnen registreren bij de leverancier, maar alle andere vormen van regie (zoals verwijderverzoeken) bij de onderwijsinstelling moet doen. In die zin strookt dit scenario niet met de bestaande uitgangspunten.

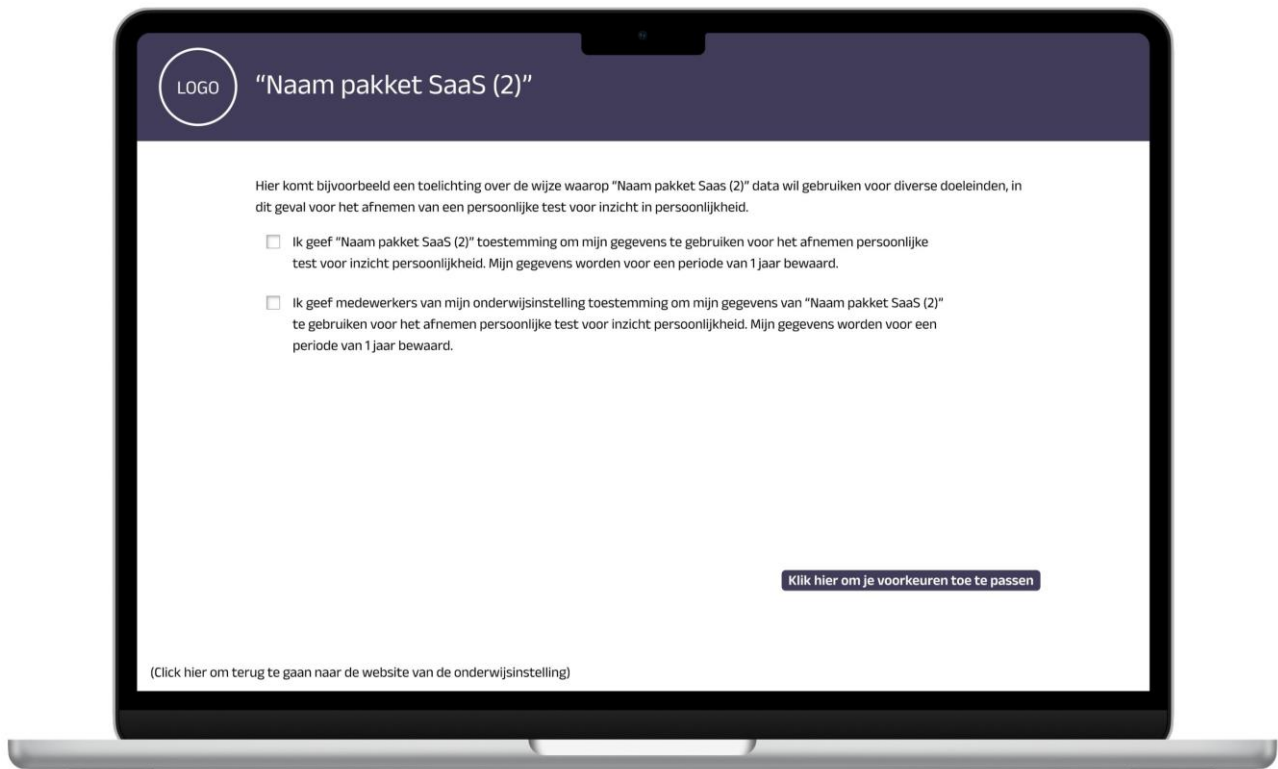
²⁰ Voor een interactieve versie van de mock-up zie [Mock-up scenario 1 \(figma.com\)](#)



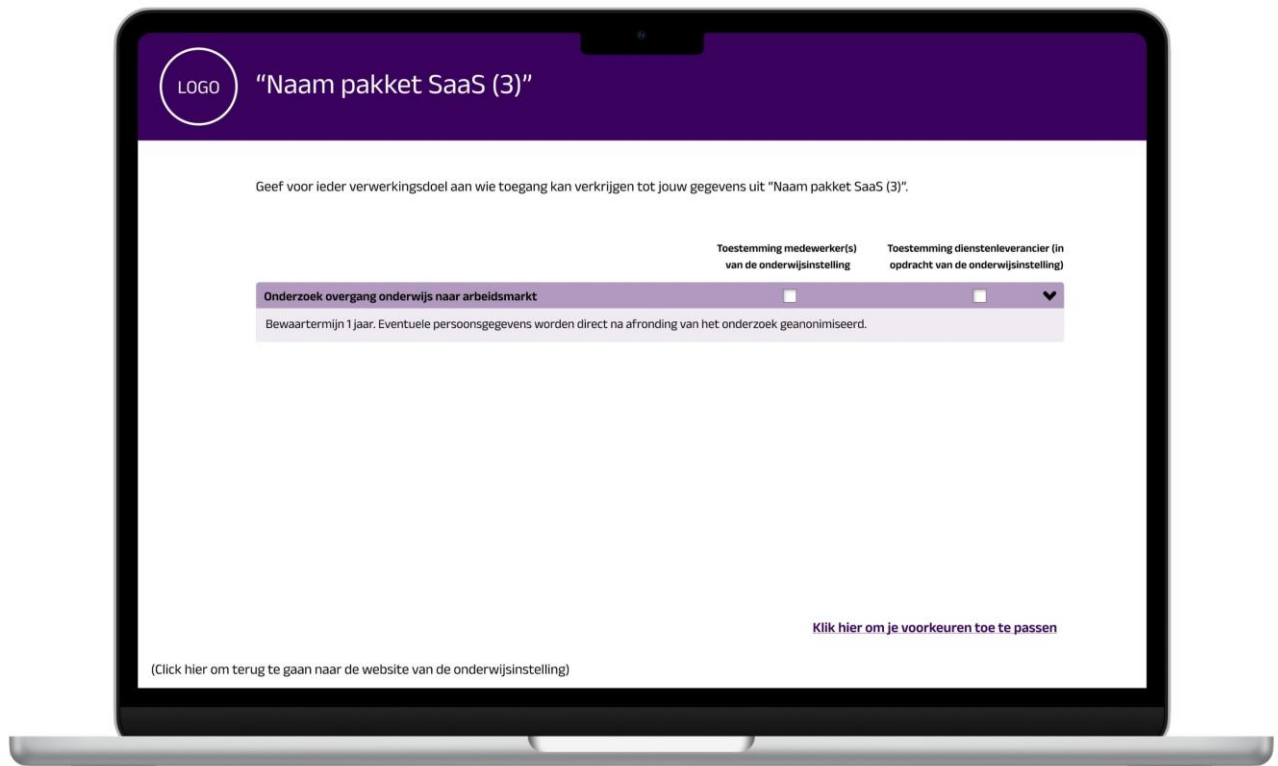
Figuur 4. Mock-up van een systeem voor regie op studiedata bij de databron. In dit geval geeft de leverancier voor meerdere doeleinden de optie om toestemming te verlenen aan medewerker(s) van de onderwijsinstelling en/of aan de leverancier in opdracht van de onderwijsinstelling.



Figuur 5. Mock-up van een systeem voor regie op studiedata bij de databron. In dit geval geeft de leverancier alleen de optie om toestemming te verlenen aan de leverancier in opdracht van de onderwijsinstelling.



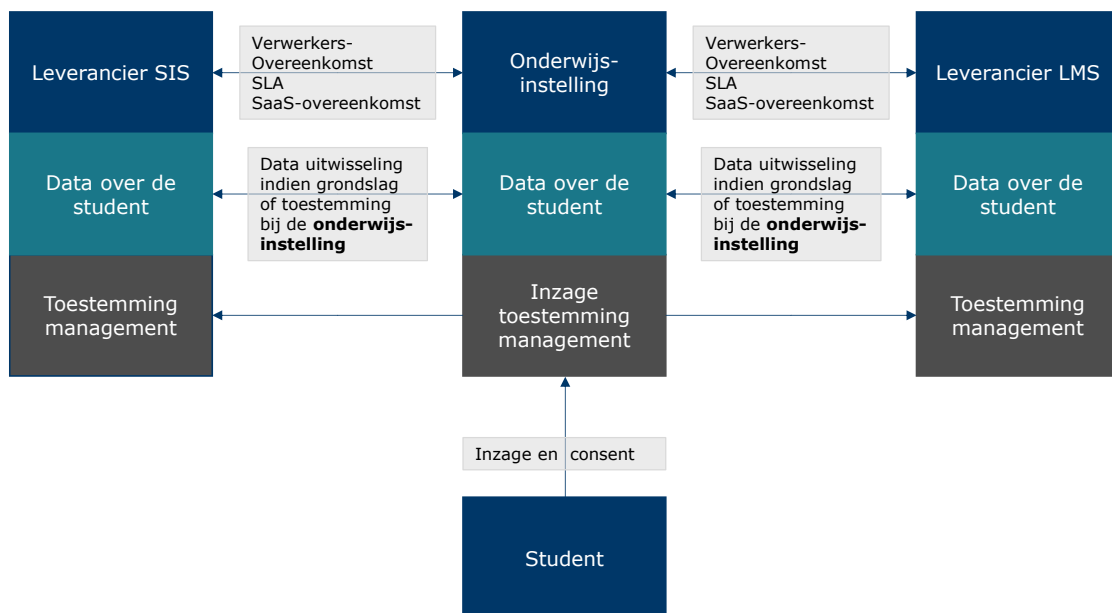
Figuur 6. Mock-up van een systeem voor regie op studiedata bij de databron. In dit geval geeft de leverancier de optie om toestemming te verlenen aan medewerker(s) van de onderwijsinstelling en/of aan de leverancier in opdracht van de onderwijsinstelling. Deze optie wordt echter op een heel andere wijze weergegeven.



Figuur 7. Mock-up van een systeem voor regie op studiedata bij de databron. In dit geval geeft de leverancier de optie om toestemming te verlenen aan medewerker(s) van de onderwijsinstelling en/of aan de leverancier in opdracht van de onderwijsinstelling. In dit geval licht de leverancier bovendien toe dat eventuele persoonsgegevens direct na afronding van het onderzoek worden geanonimiseerd.

3.4.2 Regie bij de onderwijsinstelling (deels centraal: scenario 2)

De onderwijsinstelling waar een student aan verbonden is, is uiteindelijk de verwerkingsverantwoordelijke voor de diensten waar de onderwijsinstelling een overeenkomst mee sluit. In dat geval kan een scenario waarbij de registratie van grondslagen en toestemmingen in een systeem dat centraal bij de onderwijsinstelling staat uitkomst bieden. We noemen dit *deels centraal*, aangezien de systemen tussen onderwijsinstellingen (en mogelijk tussen opleidingen of faculteiten binnen een onderwijsinstelling) kunnen verschillen (zie paragraaf 3.4.3). In dit scenario kan een student inloggen op een systeem binnen de onderwijsinstelling (of opleiding) waar de verschillende databronnen, doeleinden voor dataverwerking en grondslagen geregistreerd staan en waar de student al dan niet toestemming kan verlenen. Dit systeem kan daarbij gezien worden als een interactieve vorm van een verwerkingsregister (zie paragraaf 2.5). Een schets van dit scenario is weergegeven in Figuur 8. Wanneer een onderwijsinstelling data opvraagt vanuit een dienstverlener vraagt de onderwijsinstelling enkel de data op waarvoor de onderwijsinstelling toestemming heeft voor verwerking of uitwisseling.



Figuur 8. Schematisch overzicht van regie bij de onderwijsinstelling, waarbij de interactie tussen een student, een onderwijsinstelling en dienstenleveranciers is weergegeven. Te zien is dat een student bij de onderwijsinstelling inzage en toestemming kan uitvoeren, waarna dit door de onderwijsinstelling wordt uitgewisseld met dienstenleveranciers. Data uitwisseling vindt plaats indien daarvoor grondslag of toestemming geregistreerd bij de onderwijsinstelling is.

Een **voordeel** van dit scenario is dat de onderwijsinstelling (cq. faculteit of opleiding) waar de student onderwijs volgt centraal staat. De student hoeft dus niet zelf overzicht te houden van de dienstverleners waar zij regie op de studiedata heeft gevoerd of nog moet voeren. Daarbij geldt ook dat de grondslagen en toestemmingen op een eenduidige manier getoond kunnen worden, met vergelijkbare terminologie in een enkele *user interface*. De onderwijsinstelling houdt zelf ook het overzicht over de datastromen en kan deze mogelijk makkelijker inzetten voor de eigen bedrijfsvoering (bijv. voor *learning analytics*), omdat centraal geregistreerd staat welke data voor welke doeleinden gebruikt mogen worden. Daarbij kan de onderwijsinstelling ook relatief gemakkelijk een nieuwe toepassing voor studiedata uitvragen. Ten slotte biedt dit scenario de onderwijsinstelling de kans om het initiatief te nemen in studenten onderwijzen in data en privacy geletterdheid, door studenten te stimuleren gebruik te maken van het centrale systeem (zie ook paragraaf 2.3).

Uit een recente pilot van het Versnellingsplan,²¹ uitgevoerd door de Open Universiteit, blijkt dat voor de analyse van studiedata een centraal 'data lake' waar diverse bronsystemen aan gekoppeld worden een geschikte oplossing is. Bij dit centrale punt werd data uit een SIS, een LMS en andere applicaties samengebracht, om vervolgens op de centrale data lake analyses uit te voeren. Vanuit het perspectief van dit onderzoek zou een centraal data lake in samenspel met een centrale infrastructuur om toestemming te genereren van studenten voor de analyses een goede match kunnen zijn.

Een **nadeel** van dit scenario is dat studiedata waar de onderwijsinstelling geen verwerkingsverantwoordelijke is buiten de scope vallen. De regie hierop kan daardoor niet gewaarborgd worden. Een centraal overzicht geeft dan mogelijk onterecht de suggestie van complete regie. Daarnaast vereist een systeem op het niveau van de onderwijsinstelling inzet van middelen en capaciteit van (nieuw) personeel voor ontwikkeling en onderhoud. Ten slotte wordt in interviews als nadeel van dit systeem genoemd dat het beperkt houdbaar is naar de toekomst. Beleidsontwikkelingen op flexibel onderwijs en Leven Lang Ontwikkelen leiden ertoe dat studenten niet langer bij slechts één onderwijsinstelling geregistreerd staan. Als een student een module onderwijs volgt aan een andere onderwijsinstelling, moet deze student de regie op studiedata volledig opnieuw uitvoeren.

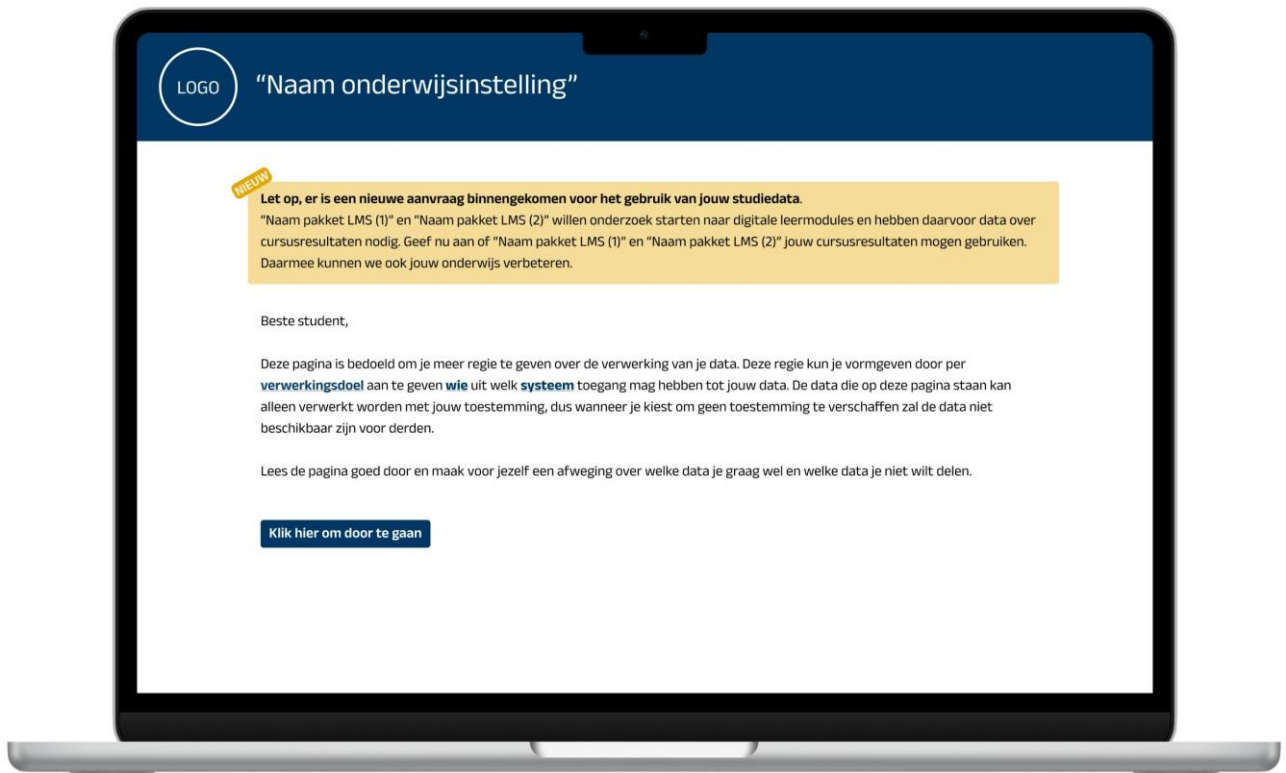
Mock-up scenario 2

We hebben scenario 2 uitgewerkt in een digitale mock-up die illustreert hoe een student bij de onderwijsinstelling regie kan uitvoeren op de verschillende doeleinden en databronnen voor dataverwerking die de onderwijsinstelling wenst te doen, zie Figuren 9-11.²² Deze mock-up illustreert daarbij dat een student in één keer toestemming kan geven voor de verwerking van alle databronnen voor een specifieke doelbinding, of daarbinnen kan selecteren welke databronnen al dan niet gebruikt mogen worden. Voor doeleinden van dataverwerking waar geen toestemming voor vereist is krijgt de student inzage maar niet de mogelijkheid om toestemming te verlenen of in te trekken.

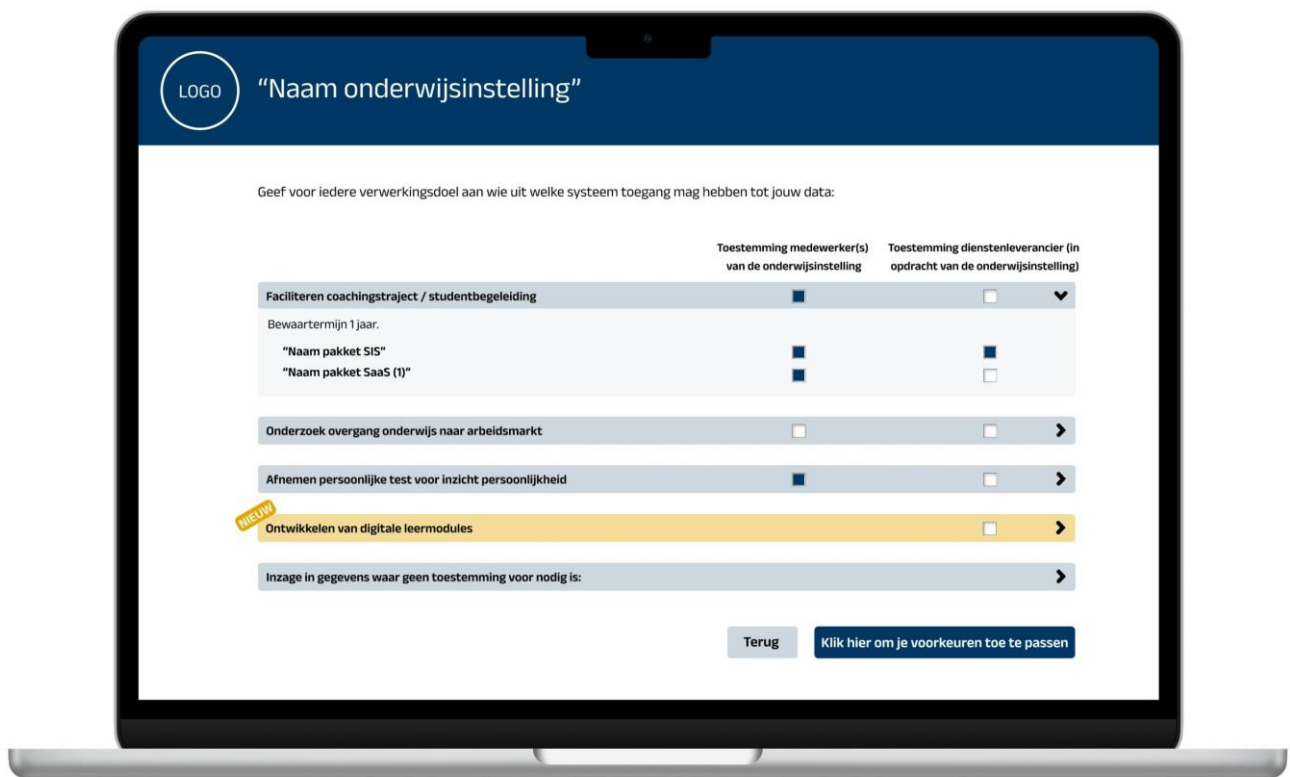
Zoals hierboven beschreven moet een student, indien deze vakken volgt bij meerdere onderwijsinstellingen, bij elke onderwijsinstelling opnieuw de regie op studiedata voeren, wat kan leiden tot een veelvoud aan te geven of in te trekken toestemmingen. Om dit te versimpelen kan een landelijke infrastructuur uitkomst bieden.

²¹ [Versnellingsplan - Whitepaper realtime studiedata](#)

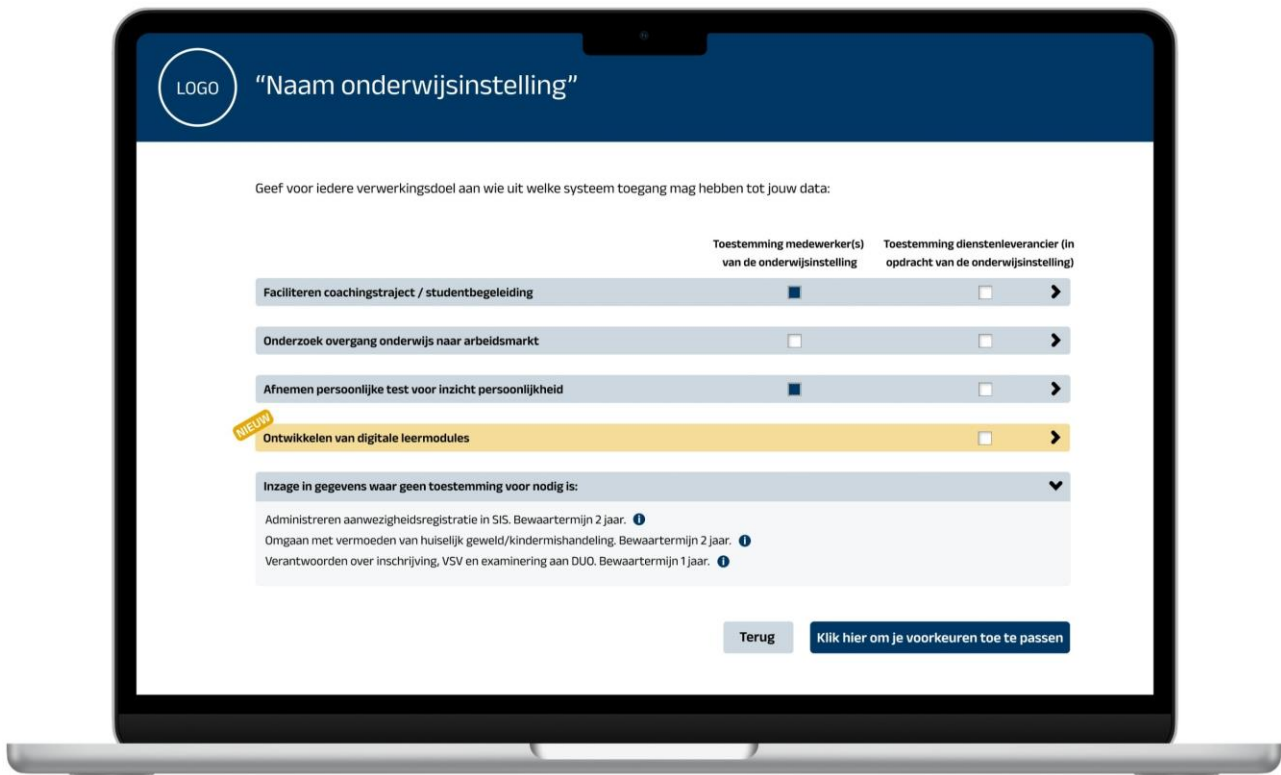
²² Voor een interactieve versie van de mock-up zie [Mock-up scenario 2 \(figma.com\)](#).



Figuur 9. Mock-up van een systeem voor regie op studiedata bij de onderwijsinstelling. Een student kan snel op de hoogte gebracht worden van nieuwe verzoeken om toestemming voor verwerking van gegevens, bijv. voor het uitvoeren van onderzoek.



Figuur 10. Mock-up van een systeem voor regie op studiedata bij de onderwijsinstelling. Een student kan in één keer toestemming geven voor de verwerking van alle databronnen voor een specifieke doelbinding, of daarbinnen kan selecteren welke databronnen al dan niet gebruikt mogen worden.

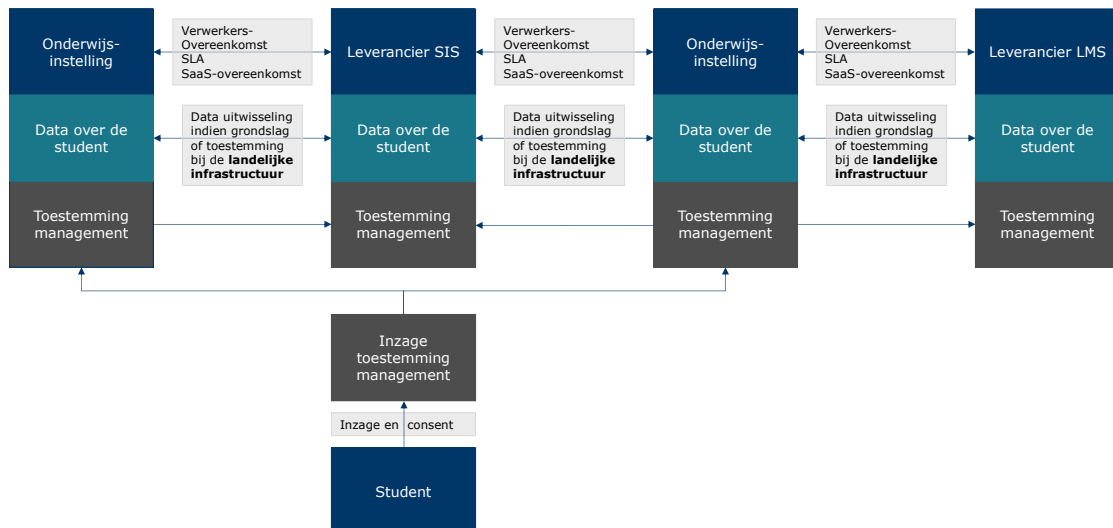


Figuur 11. Mock-up van een systeem voor regie op studiedata bij de onderwijsinstelling. Een student kan inzage krijgen voor welke doeleinden de onderwijsinstelling gegevens verwerkt waar geen toestemming voor nodig is.

3.4.3 Regie via een landelijk systeem (volledig centraal: scenario 3)

Het meest gecentraliseerde scenario is om regie op studiedata op nationaal niveau te faciliteren via een landelijk systeem. Gezien de flexibilisering van het onderwijs, waardoor studenten (naar verwachting) in toenemende mate aan meerdere instellingen verbonden zijn, is regie op studiedata tussen instellingen mogelijk van meerwaarde. In dit scenario kan een student inloggen op een landelijk portaal waar de verschillende onderwijsinstellingen en databronnen, doeleinden voor dataverwerking en grondslagen geregistreerd staan en waar de student al dan niet toestemming kan verlenen. Hierbij kan een student eventueel in één keer toestemming verlenen voor verschillende onderwijsinstellingen, of hierin differentiëren. Een schets van dit scenario is weergegeven in Figuur 12. Wanneer een onderwijsinstelling data opvraagt vanuit een dienstenleverancier moet hierin een check worden uitgevoerd bij de landelijke infrastructuur of er toestemming is voor de verwerking of uitwisseling.

In deze schets werken we het scenario van registratie bij onderwijsinstellingen (scenario 2) op tot een landelijk systeem waarin de onderwijsinstellingen verbonden zijn. Het is overigens ook een optie dat het decentrale scenario (scenario 1) wordt opgewerkt tot een landelijk systeem, d.w.z. dat alle onderwijsinstellingen en dienstenleveranciers direct in verbinding staan tot de landelijke infrastructuur. Gezien onderwijsinstellingen uiteindelijk verwerkingsverantwoordelijke zijn en we voorzien dat afstemming plaats moet vinden over terminologie en weergave van grondslagen en toestemmingen (waarvoor een kleiner aantal stakeholders voorkeur kan genieten boven een groter aantal), gaan we echter uit van het aansluiten van onderwijsinstellingen op een landelijke infrastructuur.



Figuur 12. Schematisch overzicht van regie via een landelijk systeem, waarbij de interactie tussen een student, onderwijsinstellingen en dienstenleveranciers is weergegeven. Te zien is dat een student bij een landelijk systeem inzage en toestemming management kan uitvoeren, waarna dit door het landelijk systeem wordt uitgewisseld met onderwijsinstellingen waar de student onderwijs volgt of heeft gevolgd. De onderwijsinstellingen wisselen vervolgens uit met dienstenleveranciers. Data uitwisseling vindt plaats indien daarvoor grondslag of toestemming geregistreerd bij de landelijke infrastructuur is.

Een **voordeel** van een landelijk centraal systeem is dat de student regie kan voeren op studiedata bij verschillende onderwijsinstellingen. Hierbij is voor de student in een enkele *user interface* met eenduidige terminologie inzichtelijk welke data voor welke doeleinden in het Nederlands vervolgonderwijs over hem of haar beschikbaar is en verwerkt wordt. Daarbij is het ook mogelijk om toestemmingen uit te vragen voor doeleinden die los staan van de onderwijsinstelling, te denken valt aan wetenschappelijk onderzoek. Ten slotte stimuleert een landelijk systeem afstemming en harmonisatie van welke gegevens tussen onderwijsinstellingen uitgewisseld mogen worden.

Een mogelijk **nadeel** is dat op landelijk niveau overeenstemming moet worden gezocht over terminologie, doeleinden en databronnen die dienen te worden opgenomen in een landelijke infrastructuur. Dit geeft mogelijk minder flexibiliteit aan onderwijsinstellingen voor gebruik van data, aangezien de grondslag en toestemming hiervoor dan in de landelijke infrastructuur verwerkt moet worden. Als een onderwijsinstelling wil experimenteren met een nieuwe vorm van *learning analytics* is het nog maar de vraag of toestemming hiervoor kan worden gevraagd in de landelijke infrastructuur. Een ander mogelijk nadeel is dat er op landelijk niveau een organisatie moet optreden voor governance en technisch onderhoud, waarvoor middelen en capaciteit vrij moeten worden gemaakt.

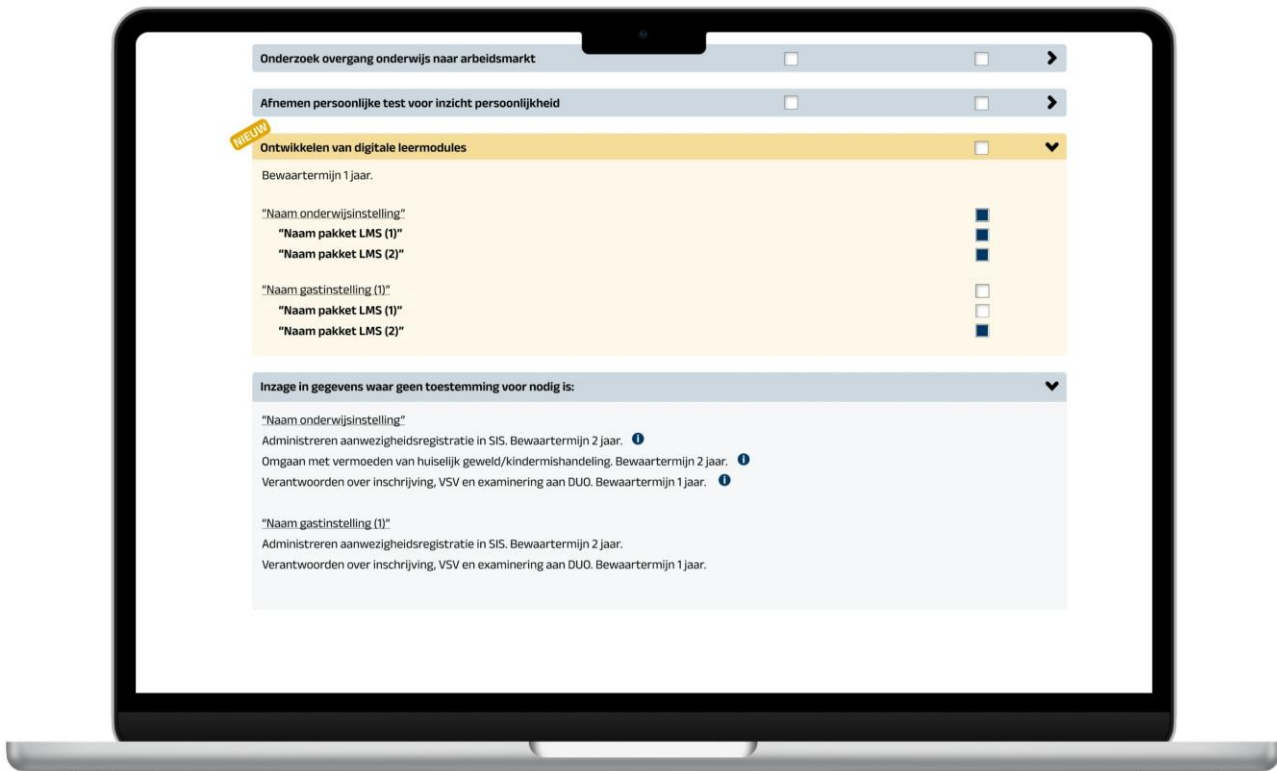
Mock-up scenario 3

We hebben scenario 3 uitgewerkt in een digitale mock-up die illustreert hoe een student bij de onderwijsinstelling regie kan uitvoeren op de verschillende doeleinden en databronnen voor dataverwerking die de onderwijsinstelling wenst te doen, zie Figuren 13-14.²³ Deze mock-up illustreert daarbij dat een student in één keer toestemming kan geven voor de verwerking van alle databronnen voor een specifieke doelbinding, of daarbinnen kan selecteren welke databronnen al dan niet gebruikt mogen worden. Voor doeleinden van dataverwerking waar

²³ Voor een interactieve versie van de mock-up zie [Mock-up scenario 3 \(figma.com\)](#).



Figuur 13. Mock-up van een landelijk systeem voor regie op studiedata. Een student kan in één keer toestemming geven voor de verwerking van alle databronnen voor een specifieke doelbinding bij alle onderwijsinstellingen, of daarbinnen kan selecteren welke databronnen al dan niet gebruikt mogen worden door welke onderwijsinstellingen.



Figuur 14. Mock-up van een landelijk systeem voor regie op studiedata. Een student kan inzage krijgen voor welke doeleinden verschillende onderwijsinstellingen gegevens verwerken waar geen toestemming voor nodig is.

geen toestemming voor vereist is krijgt de student inzage maar niet de mogelijkheid om toestemming te verlenen of in te trekken.

In deze verkenning maken we geen keuze voor een scenario, maar brengen we enkel in kaart wat de impact is van de verschillende scenario's. In het volgende hoofdstuk beschrijven we dan ook voor alle drie de scenario's hoe hiernaartoe gewerkt kan worden.

4 Hoe te komen tot een infrastructuur

In dit hoofdstuk bespreken we hoe de onderwijssector stappen kan maken richting een infrastructuur om de regie op studiedata steviger in te bedden in het veld. We bespreken hiervoor de doorontwikkeling van de verschillende scenario's (paragraaf 4.1). Daarbij bespreken we ook hoe kan worden aangesloten op bestaande initiatieven (paragraaf 4.2). Ten slotte bespreken we hoe kan worden geëxperimenteerd met regie op studiedata door aan te sluiten op de pilot Studentmobiliteit (paragraaf 4.3).

4.1 Op orde brengen van de basis

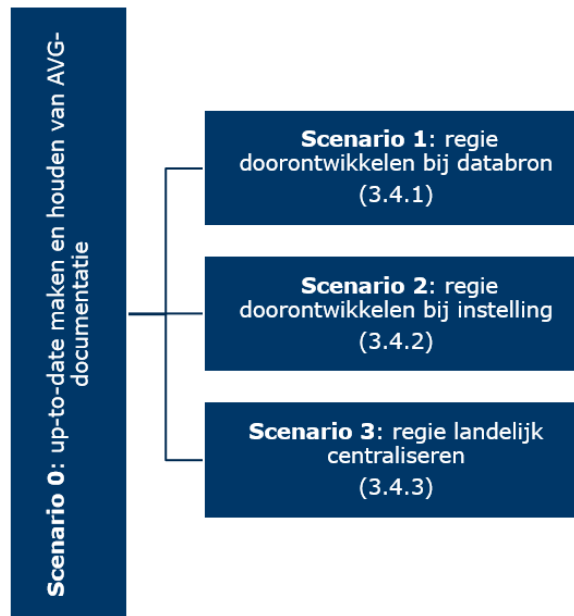
De eerste stap voor onderwijsinstellingen voor het faciliteren van regie zou het verschaffen van een compleet overzicht over de verwerking van studiedata zijn. Dit komt overeen met de aanbeveling van de Autoriteit Persoonsgegevens aan de onderwijssector: "breng de basis op orde"²⁴. Hiermee wordt bedoeld dat veel onderwijsinstellingen hun AVG-documentatie, zoals verwerkingsregisters en verwerkersovereenkomsten, zouden moeten evalueren of updaten. Ook uit onze gesprekken met onderwijsinstellingen en dienstenleveranciers blijkt dat de documentatie van instellingen vaak niet *up-to-date* is.

Dit gegeven is problematisch vanuit het oogpunt van regie op studiedata, omdat regie gebaseerd is op de mogelijkheid tot inzage in en toestemming over de verwerking van studiedata. Als de documentatie inzake welke data er door welke systemen worden verwerkt niet compleet is, kan er dus ook geen volledige regie op de studiedata worden gegarandeerd. Het logische vertrekpunt voor de doorontwikkeling van regie op studiedata is daarom het **verwerkingsregister**. Wanneer instellingen dit register compleet hebben, kan het overzicht over de verwerkers van studiedata worden gebruikt als checklist om verwerkersovereenkomsten af te sluiten. Het doorontwikkelen van het verwerkingsregister kan dan ook worden gezien als een scenario 0 (aanvullend op de drie scenario's van het vorig hoofdstuk), waarbij er geen nieuwe infrastructuur wordt geïmplementeerd, maar regie op studiedata wel wordt versterkt.

Samenwerking tussen verschillende departementen van een onderwijsinstelling, zoals inkoop, IT en de FG'er van een instelling, is van belang om de basis op orde te brengen. Omdat het centrale overzicht ontbreekt moet de informatie over verwerking van studiedata uit alle lagen van de instelling worden samengebracht. Dit strookt met de aanbevelingen van de Autoriteit Persoonsgegevens.

De uitkomsten van scenario 0 bieden vervolgens de ruimte om de regie op studiedata op meerdere vlakken door te ontwikkelen. Dit kan op meerdere niveaus plaatsvinden en Figuur 15 geeft dit schematisch weer. Het actualiseren van AVG-documentatie, en deze documentatie ook *up-to-date* houden, is dus voor de overige scenario's een belangrijk fundament omdat voor volledige regie op studiedata ook een volledig overzicht van de verwerkers van deze data van belang is.

²⁴ Autoriteit Persoonsgegevens (2021). Trends, risico's en aanbevelingen over de bescherming van persoonsgegevens bij digitalisering in het onderwijs, p.4



Figuur 15. Schematische schets van scenario's voor ontwikkeling regie

De verdere doorontwikkeling van regie op studiedata heeft het meeste kans van slagen als er al voortgebouwd kan worden op lopende initiatieven binnen de onderwijssector op die overlappend zijn aan de thematiek van regie op studiedata. De analyse van deze initiatieven en hoe een infrastructuur hierop kan aanhaken wordt besproken in de volgende paragraaf.

4.2 Aansluiting op andere initiatieven

Tijdens deze verkenning is er gekeken of voor de doorontwikkeling van regie aansluiting kan worden gezocht bij lopende initiatieven binnen de onderwijssector. Hieronder bespreken we een aantal initiatieven die mogelijk relevant zijn.

4.2.1 SURFeduhub, eduID en Eigen Dossier

De SURFeduhub²⁵ is een jaar geleden gelanceerd en maakt het ten eerste mogelijk voor onderwijsinstellingen om onderwijsdata te uploaden naar het Register Instellingen en Opleidingen (RIO). Daarnaast is de hub gelieerd aan de zone Flexibilisering²⁶ van het Versnellingsplan; hierin werken verschillende wo-instellingen (De UU, TU/e en WUR) samen binnen de pilot Studentmobiliteit²⁷. Het doel van deze pilot is om het voor studenten eenvoudig te maken om gegevens rondom inschrijvingen en studieresultaten uit te wisselen tussen onderwijsinstellingen. Dit is van belang voor de doelstelling om het hoger onderwijs te flexibiliseren door het o.a. mogelijk te maken voor studenten om aan meerdere instellingen onderwijs te volgen. Om dit te realiseren moeten de instellingen op een gestandaardiseerde manier hun data ontsluiten en dit gebeurt via de Open Onderwijs API, of OOAPI.

Vanuit het perspectief van regie op studiedata is de pilot Studentmobiliteit interessant, omdat hierin SIS-data wordt verwerkt met expliciete regie vanuit de student. Deze regie oefent

²⁵ [De SURFeduhub](#)

²⁶ [Versnellingsplan – Flexibilisering van het onderwijs](#)

²⁷ [Pilot Studentmobiliteit](#)

de student uit via eduID²⁸. Dit is een digitale identiteit waarmee een student voor, tijdens en na de studie onafhankelijk van een instelling zicht en controle kan houden op de eigen onderwijsgegevens. Binnen de pilot Studentmobiliteit wordt eduID gebruikt als vehikel waarmee de student expliciete toestemming kan geven dat de 'gastinstelling' gegevens voor de inschrijving op kan halen bij de 'thuisinstelling'. Ook kan de student toestemmen dat in een later stadium de resultaten van de student terug worden gekoppeld aan de thuisinstelling. Dit alles gebeurt via privacy-by-design principes, waarbij SURF zo weinig mogelijk gegevens verwerkt en de student zelf bepaalt of en met wie de gegevens worden gedeeld.

Hiermee voldoet de SURFeduhub in combinatie met eduID aan de scope voor een infrastructuur voor studiedata van scenario 3 (zie paragraaf 3.4.3), zij het voor een specifieke doel, met specifieke data en uitwisseling van gegevens tussen instellingen. In termen van wat eerder omschreven is bij paragraaf 2.1 faciliteert deze infrastructuur de regie voor het bovenste deel van de matrix, dus de data waarvan het verplicht is dat deze wordt vastgelegd.

Een andere relevante ontwikkeling binnen de onderwijssector, specifiek het mbo, is de pilot Eigen Dossier.²⁹ Dit betreft een digitaal dossier waarin een burger alle leer- en ontwikkelopbrengsten die gedurende de studie maar ook carrière worden opgedaan kan beheren en delen met derden. Eigen Dossier is gekoppeld aan de identiteit van de burger waardoor derden er zeker van zijn dat diploma's of leeruitkomsten zijn geverifieerd en gevalideerd. Een burger kan gegevens veilig en vertrouwelijk uitwisselen met aangesloten partijen, zoals werkgevers, opleiders, uitvoeringsorganisaties of loopbaanontwikkelingsorganisaties. Hiermee komt Eigen Dossier tegemoet aan het vraagstuk van regie op studiedata voor het kwadrant rechtsboven in de studiedata matrix dat gaat over afgeleide data van het onderwijs dat verplicht geregistreerd dient te worden.

Er bestaan dus al initiatieven voor regie op studiedata, waarbij deze zich (nog) richten op de data waarvoor wettelijke vereisten gelden. Voor de doorontwikkeling van regie op studiedata zou men kunnen overwegen om binnen SURFeduhub/eduID of Eigen Dossier regie op de data waarvoor geen wettelijke vereisten voor vastlegging zijn in te bouwen. Deze mogelijkheid zal in paragraaf 4.3 verder worden uitgewerkt, maar eerst schetsen we nog de ontwikkeling rondom 'digital wallets'.

4.2.2 Digital wallets

Het eduID-project en Eigen Dossier passen in een trend rondom persoonsgegevens waarbij data in toenemende mate decentraal bij de burger, of dit geval student, komen te liggen. Zie bijvoorbeeld ook de **eIDAS 2.0** wetgeving,³⁰ waarin wordt geregeld dat Europese staatsburgers met een nationale digitale identiteit binnen de grenzen van de EU toegang hebben tot publieke diensten. In Nederland wordt de eerste versie van een dergelijke 'digital wallet' in 2023 verwacht.

In de referentie architectuur³¹ van de eIDAS wetgeving wordt de onderwijssector expliciet genoemd als een context waarin de wallet toegevoegde waarde heeft omdat studenten, met name in het hoger onderwijs, in toenemende mate buiten de grenzen van hun land studeren. Met een wallet kan een student zelf data onafhankelijk van onderwijsinstellingen beheren, bijv. voor het delen van diploma's en bevoegdheden met instituties of potentiële werkgevers.

²⁸ [eduID: 1 digitale identiteit voor studenten](#)

²⁹ [Eigen Dossier - MBO Digitaal | Publicaties doorpakken](#)

³⁰ [eIDAS Regulation](#)

³¹ [European Digital Identity Architecture and Reference Framework – Outline](#)

De achterliggende gedachte is dat regulering rondom data, middels afspraken en standaarden, centraal wordt opgepakt en dat de regie in toenemende mate decentraal bij de burger (student) komt te liggen. In de onderwijssector wordt deze verandering ook meegenomen in de ontwikkeling waarbij men van Federatief Identity Management, zoals SURFconext³², een beweging maakt naar **self-sovereign identity** (SSI) waarbij de gebruiker meer controle heeft over de verwerking van persoonsgegevens³³.

De wisselwerking tussen het enerzijds centraliseren van afspraken en standaarden en anderzijds het decentraliseren van regie komt overeen met de werking van SURFeduhub. Hierbij wordt namelijk middels een centraal afgesproken standaard, de OOAPI, decentrale regie op studiedata bij de student, middels eduID, gefaciliteerd. Deze oplossing is zoals reeds gesteld gericht op data uit de bovenste helft van onze studiedata-matrix (paragraaf 2.1). Logischerwijs zou de regie op studiedata kunnen worden vergroot door ook andere data op dezelfde wijze bij SURFeduhub en eduID onder te brengen. Hierbij voorzien wij echter een aantal uitdagingen:

- Ten eerste is SURFeduhub recentelijk opgestart en ligt de focus nu nog met name op het goed aansluiten van onderwijsinstellingen op het RIO. Op korte termijn heeft dit de prioriteit en niet het faciliteren van regie op studiedata;
- Daarnaast wordt in gesprekken aangegeven dat de data uit de onderste helft van de matrix in veel gevallen voornamelijk relevant is binnen een onderwijsinstelling en niet tussen onderwijsinstellingen. Hiermee is het de vraag of SURFeduhub, dat zich richt op uitwisseling tussen onderwijsinstellingen, de aangewezen infrastructuur is voor regie op dit typen data;
- Voor data die primair bij, bijvoorbeeld, een leverancier van een LMS-systeem staan, is het de vraag wat er voor nodig is om de aansluiting te kunnen maken met een vehikel zoals eduID.

Voor dit laatste punt is publiek-private samenwerking van groot belang. In de volgende paragraaf gaan we hier nader op in.

4.2.3 Publiek-private samenwerkingen

Voor de regie op zijn of haar data is de student afhankelijk van de samenwerking tussen onderwijsinstellingen en de leveranciers van systemen waarin de data van de student wordt verwerkt. Zonder publiek-private samenwerking kan de regie op studiedata dus niet gewaarborgd worden.

Een voorbeeld van een publiek-private samenwerking waarin onderwijsinstellingen en leveranciers samenwerken om gegevens van studenten te beschermen is **Edu-K**.³⁴ Dit is een platform waarin verschillende partijen uit de onderwijsketen van het po, vo en mbo onderling afspraken maken, zodat digitale onderwijsmiddelen makkelijker en veiliger kunnen worden gebruikt. Een voorbeeld hiervan is het eerder genoemde privacyconvenant waarin het po, vo en mbo samen met aanbieders van leermiddelen de AVG hebben vertaald naar de context van het onderwijs. Dit is gebeurd door afspraken te maken over hoe er omgegaan dient te worden persoonsgegevens uit digitale leermiddelen (het kwadrant rechtsonder in de studiedata-matrix uit paragraaf 2.1).

³² [SURFconext](#)

³³ [Self-sovereign identity van SURF](#)

³⁴ [Edu-K](#)

Met een kapitaalinjectie vanuit het Nationaal Groeifonds is vanuit Edu-K het programma **Edu-V** voortgekomen.³⁵ Hierbij werken scholen en leveranciers in werk-, klankbordgroepen en pilots samen aan een afsprakenstelsel voor het uitwisselen van digitale gegevens. Het hbo en wo zijn hier echter niet bij aangesloten. Voor het mbo, hbo en wo is het Nationaal Groeifondsproject **Digitaliseringsimpuls Onderwijs** opgestart, maar daarin zijn de leveranciers niet vertegenwoordigd. Het is de vraag of een samenwerking tussen deze twee Groeifondsprogramma's mogelijk is voor nadere publiek-private afstemming.

Een ander relevante samenwerkingsverband is **Edustandaard**,³⁶ waarin publieke en private partijen uit het onderwijs afspraken maken over bijvoorbeeld het vindbaar maken van digitaal leermateriaal of het delen van studiedata tussen systemen. Standaarden worden ontwikkeld in opdracht van Edu-K, tot een afspraak (of afsprakenstelsel) uitgewerkt in Edu-V en beheerd door Edustandaard. Door enkele gesprekspartners is geopperd dat voor de doorontwikkeling van regie op studiedata dit platform, vanwege de betrokkenheid van zowel publieke als private partijen, waarde zou kunnen toevoegen.

4.3 Verbreding van de systemen gebruikt in de pilot Studentmobiliteit

Uit paragraaf 4.2 blijkt dat er voldoende aanknopingspunten zijn om de doorontwikkeling van regie op studiedata verder vorm te geven. De initiatieven die nu lopen richten zich op de gegevens waarvoor wettelijke vereisten rondom registratie en verwerking gelden. Een volgende stap zou zich daarom logischerwijs kunnen richten op gegevens waarvoor deze wettelijke verplichting ontbreekt.

Twee initiatieven die reeds besproken zijn, SURFeduhub en eduID, zijn ontstaan in reactie op behoeften ten gevolge van de toenemende **flexibilisering in het onderwijs**. In een recent rapport vanuit het Versnellingsplan over digitalisering als breekijzer voor transitie in het hoger onderwijs, wordt geschetst dat deze flexibilisering ook een fundament kan zijn voor meer gebruik van data op beleidsniveau binnen het onderwijs:³⁷

Op basis van een overkoepelende catalogus en vergelijkbaar aanbod, aangestuurd door een slim (data)systeem dat logica en samenhang in curricula aanbrengt, hebben studenten inzicht en sturing in het brede scala aan beschikbare vakken en lesmodules. Deze overkoepelend catalogus is onderdeel van een Europees administratie- en portfoliosysteem dat ervoor zorgt dat de lerenden vanuit hun thuisbasis toegang hebben tot vakken en modules van de (Europese) partnerinstellingen, zowel de basisvakken als de specialisaties. Standaardisering van onder andere de roostering en het aanbieden van zowel fysiek als online onderwijs maakt het de lerende gemakkelijk om aan verschillende instellingen te leren. Door deze catalogus en administratie komt steeds meer kennis, leermateriaal en studiedata beschikbaar, wat leidt tot een golf aan bewijs voor evidence-informed ontwerp en ontwikkeling van onderwijs.

Met andere woorden, de infrastructuur die tot stand komt door de flexibilisering van het onderwijs kan gezamenlijk met nieuwe datastromen een voedingsbodem zijn voor innovatieve toepassingen zoals *learning analytics*. De regie op het gebruik van deze gegevens kan worden ingebouwd in dezelfde infrastructuren, zoals SURFeduhub en eduID, die nodig zijn

³⁵ [Steun Nationaal Groeifonds voor programma Edu-V](#)

³⁶ [Edustandaard](#)

³⁷ [Versnellingsplan \(2021\) Leren Digitaliseren: Digitalisering als breekijzer voor de gewenste transitie in het hoger onderwijs, p.28](#)

om de flexibilisering te faciliteren. Een vehikel waarin dit samenkomt is de reeds genoemde Pilot Studentmobiliteit binnen de zone Flexibilisering van het Versnellingsplan.

In de huidige vorm richt deze infrastructuur zich op de gegevens waar een wettelijk kader voor geldt, bijvoorbeeld de verantwoording voor RIO en het delen van studieresultaten. De doorontwikkeling van regie zou zich kunnen richten op het grijze gebied waar de wettelijke kaders deels ontbreken, zoals het gebruik van gegevens voor *learning analytics*. Deze data worden echter niet enkel binnen de reeds aangesloten SIS'en verwerkt, maar ook in LMS'en. De doorontwikkeling van regie zou daarom de koppeling van deze systemen op de infrastructuur kunnen behelzen. Hierover is echter in paragraaf 4.2.1 al opgemerkt dat deze data in eerste instantie relevant zijn binnen een onderwijsinstelling. De meest logische stap lijkt daarom om de infrastructuur die voor uitwisseling tussen instellingen bedoeld is ook in te zetten voor de regie op data binnen een instelling.

5 Conclusies en aandachtspunten

In dit hoofdstuk vatten we onze verkenning samen. Eerst benoemen we enkele belangrijke conclusies uit onze verkenning die in overweging genomen kunnen worden wanneer wordt besloten om een infrastructuur voor regie op studiedata te ontwikkelen (paragraaf 5.1). Ten slotte benoemen we nog enkele aandachtspunten voor het opvolgen van deze verkenning (paragraaf 5.2).

5.1 Conclusies

We vatten onze conclusies samen onder de drie hoofdvragen die ook de hoofdstukken vormen van het rapport.

Waarom regie op studiedata

1. Verschillende definities van studiedata zijn mogelijk, waarbij geregeld onderscheid wordt gemaakt tussen studentdata en studiedata. In deze verkenning benoemen we alle data die verzameld worden over de student voor het aanbieden en in het volgen van onderwijs als studiedata. Dit doen we om te voorkomen dat op voorhand data die relevant is voor regie of toepassingen onbedoeld buiten scope worden geplaatst. Hierbij maken we onderscheid naar studiedata waar een wettelijke vereiste voor is of niet, en die onderwijsondersteunend zijn of afgeleid zijn uit het onderwijs.
2. Er zijn data die van belang kunnen zijn voor een onderwijsinstelling, maar waar geen wettelijke vereisten voor zijn. In dit geval is het de vraag of een onderwijsinstelling deze gegevens mag verzamelen en verwerken, en hoe zij hierin de rechten van studenten kan borgen.
3. Volgens de AVG is iedere verwerking in beginsel onrechtmatig, maar de verwerking van persoonsgegevens is in veel gevallen noodzakelijk of gewenst. Daarom biedt de AVG een aantal juridische basissen (grondslagen) om toch een verwerking te mogen uitvoeren.
4. De relatief makkelijke grondslagen “wettelijke vereiste” en “uitvoeren overeenkomst” zijn lastiger bij toepassingen van onderwijsvernieuwing zoals *learning analytics* of *adaptive learning*. Daarom is hier toestemming of gerechtvaardigd belang benodigd.
5. Voor instellingen betekent regie dat ze enerzijds het vermogen op beschermen van gegevens van studenten versterken en anderzijds het mogelijk maken om gegevens te gebruiken ter verbetering van het onderwijsproces.
6. Voor studenten betekent regie dat ze in staat zijn om zowel inzage te hebben in hun persoonsgegevens en de verwerkingen daarvan als controle (toestemming) over deze verwerkingen.
7. De vraagbehoefte vanuit studenten voor regie op studiedata is (zeer) beperkt. Onderwijsinstellingen moeten echter het initiatief tonen om aanbod te creëren op onderwerpen die zij maatschappelijk van belang achten (in dit geval, data en privacy geletterdheid).

Wat faciliteert een infrastructuur

8. We gaan er vanuit dat een infrastructuur voor regie op studiedata (in eerste instantie) enkel betrekking heeft op de registratie en uitwisseling van grondslag en toestemming, en dat de uitwisseling van studiedata hiervan (nog) geen onderdeel vormen.
9. Er zijn tussen systemen en onderwijsinstellingen immers te veel verschillen in de wijze waarop data ingevuld worden om dit te standaardiseren binnen een

- infrastructuur. Er vindt tussen opleidingen, faculteiten of instellingen geen of beperkte harmonisatie plaats van terminologie en data invoer.
10. De uitwisseling van studiedata is immers te verschillend tussen MBO en HO om dit in een enkele infrastructuur te vatten.
 11. Een te gedetailleerd niveau van inzage en controle is onwenselijk. Studenten weten niet hoe de uitwisseling van specifieke datavelden geïnterpreteerd moeten worden en welke toestemming zij hier dan op moeten geven.
 12. Een belangrijke randvoorwaarde is dat de registratie van grondslagen en toestemmingen leidt tot concrete acties in *alle* systemen waar deze betrekking op hebben. Dit moet bovendien op persoonsniveau gebeuren, het kan immers zo zijn dat de ene student toestemming geeft, maar de andere student niet. Op dit moment zijn de systemen van menig leverancier hier nog niet op ingericht.
 13. We onderscheiden vier scenario's voor regie op studiedata:
 - a. Scenario 0: het verwerkingsregister (in PDF of op een webpagina) zoals dat nu reeds bestaat.
 - b. Scenario 1: regie op studiedata bij de databron. De grondslagen en toestemmingen staan geregistreerd bij de verschillende systemen waar een student toegang toe heeft.
 - c. Scenario 2: regie op studiedata bij de onderwijsinstelling. De databronnen (leveranciers), grondslagen en toestemmingen staan geregistreerd bij een systeem van de onderwijsinstelling waar een student toegang toe heeft.
 - d. Scenario 3: regie op studiedata via een landelijk systeem. De databronnen, grondslagen en toestemmingen van alle onderwijsinstellingen waar een student onderwijs volgt of heeft gevolgd staan geregistreerd bij een landelijk systeem waar een student toegang toe heeft.

Hoe komen we tot een infrastructuur

14. Het verwerkingsregister is voor onderwijsinstellingen het overzicht van systemen waarin studiedata verzameld wordt. Dit verwerkingsregister is echter bij menig onderwijsinstelling incompleet of onvoldoende geactualiseerd. Een belangrijke eerste stap is daarom de doorontwikkeling van het verwerkingsregister (scenario 0), waaruit andere scenario's volgen.
15. SURFeduhub biedt met eduID een bestaande infrastructuur (governance en technische implementatie) waarop eventueel aangesloten kan worden. De scope van SURFeduhub is echter enkel SIS-data, niet LMS-data.
16. SURFeduhub is daarbij bovendien expliciet bedoeld voor de uitwisseling tussen onderwijsinstellingen, terwijl LMS-data mogelijk voornamelijk van belang is voor de uitwisseling van data tussen een onderwijsinstelling en haar leveranciers.
17. Edu-K biedt een governance en afsprakenstelsel voor publiek-private samenwerking in de digitalisering van het onderwijs. Hierbij zijn het po, vo en mbo aangesloten. Het hbo en wo zijn echter niet aangesloten.
18. De Digitaliseringsimpuls Onderwijs biedt governance voor publieke samenwerking in de digitalisering van het onderwijs. Hierbij zijn het mbo, hbo en wo aangesloten. De leveranciers zijn echter niet aangesloten.
19. In Edustandaard zijn wel alle onderwijssectoren en de private partijen vertegenwoordigd.
20. De bestaande initiatieven richten zich op de gegevens waarvoor registratie en verwerking via de wet is geregeld. De doorontwikkeling van regie op studiedata kan voortbouwen op deze initiatieven door ook de verwerking van data waarvoor de wettelijke kaders onduidelijker zijn.
21. De systemen zoals gebruikt in de pilot Studentmobiliteit zouden een logisch vertrekpunt voor de doorontwikkeling voor regie op studiedata kunnen zijn.

5.2 Aandachtspunten

Voor eventuele opvolging van deze verkenning richting een infrastructuur voor regie op studiedata stellen we twee aandachtspunten vast:

1. **Houdt aandacht voor de behoeften van en meerwaarde voor het mbo, hbo en wo alsook dienstenleveranciers.** Een infrastructuur bestaat in feite uit een afsprakenstelsel van de scope en wijze van uitwisseling en een technisch systeem waarin dit wordt geïmplementeerd. Voor het afsprakenstelsel is het van belang dat de publiek-private samenwerking over alle onderwijssectoren geborgd is.
2. **Verken pilots voor uitwisseling van studiedata waarvoor geen wettelijke grondslag is voor verwerking.** Huidige initiatieven (en pilots) zijn voornamelijk gericht op use cases waarbij studiedata wordt uitgewisseld waar wettelijke grondslag is voor verwerking. Voor meer experimenten richting andere typen databronnen en andere use cases (onder meer *learning analytics*) is het van belang dat pilots expliciet worden ingericht op studiedata waarvoor geen wettelijke grondslag is voor verwerking.

Bijlage 1. Overzicht interviewrespondenten

Naam	Organisatie
Walter van Hest	AdVitrae Visma
Jessica Nooij	Avans University of Applied Sciences / DAIR
Tom Reijnders	DLearning
Tonny Plas	Edu-K
Ewoud de Kok	FeedbackFruits
Els Booij	Kennisnet
Erwin Bomas	Kennisnet
Wietse van Bruggen	Kennisnet
JaapJan Vroom	Deltion College / MBO Digitaal
Joël Bruijn	MBO Digitaal
Manon Geven	MBO Digitaal
Rob Vos	MBO Digitaal
Martijn Bijleveld	MBO Digitaal / Zadkine
Paul Gillijns	MEVW
Stephan de Valk	MEVW
Peter Vermeijs	MBO Raad
Jeroen van Mierlo	Ministerie van OCW
Niels Dutij	Privacy Bekwaam
Bram Esselink	ROC Nijmegen
Duuk Baten	SURF
Marlies Rikken	SURF
Menno Scheers	SURF
Peter Clijsters	SURF
Rutger Tromp	SURF
Tibert van Dijk	SURF
Maurits van Bellen	TRIPS
Jorrit Janszen	Uitgeverij Deviant
Jos Brouwer	Uitgeverij Deviant
Edwin Verwoerd	VDOD
Corneel den Hartogh	Vrije Universiteit Amsterdam
Theo Bakker	Haagse Hogeschool
Bram Enning	Hogeschool Leiden



Contact:

Dialogic innovatie & interactie
Hooghiemstraplein 33-36
3514 AX Utrecht
Tel. +31 (0)30 215 05 80
www.dialogic.nl

